

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
STARPTAUTISKO UN EIROPAS TIESĪBU ZINĀTŅU KATEDRA

**KONSTITUCIONĀLĀS TIESAS TIESĪBAS NEATZĪT EIROPAS
SAVIENĪBAS TIESĪBU PĀRĀKUMA PRINCIPU**

BAKALaura DARBS

Autore: Anete Piļka

Studenta apliecības Nr.: ap19119

Darba vadītājs: Doc., Dr. iur. Edmunds Broks

RĪGA 2022

ANOTĀCIJA

Eiropas Savienības tiesību pārākuma princips ir tiesiskās kārtības garantēšanas pamatprincips, kas nodrošina vienotu, efektīvu tiesību aktu piemērošanu dalībvalstīs, ko konstitucionālās tiesas ir pārņēmušas, bet nosakot zināmas robežas. Bakalaura darba mērķis ir izpētīt konstitucionālo tiesu praksē nostiprinātā pārākuma principa atkāpes un to iespējamo ietekmi uz Eiropas Savienības tiesību sistēmu nākotnē. Darba ietvaros tiek analizēts pārākuma princips no Eiropas Savienības Tiesas un dalībvalstu tiesu skatupunkta, izdalītas situācijas, kurās konstitucionālajai tiesai ir tiesības atkāpties no šī principa, izdarīti apsvērumi par ietekmi nākotnē. Bakalaura darba noslēgumā Autore izvirza secinājumus par pārākuma principa lomu Eiropas Savienības tiesību sistēmā, konstitucionālo tiesu tiesībām veikt atkāpes no šī principa un to ietekmi nākotnē.

Atslēgvārdi: Eiropas Savienības tiesību pārākuma princips, *ultra vires*, pamattiesības, nacionālā identitāte, konstitucionālā tiesa.

ANNOTATION

The principle of the primacy of European Union law is the basic principle of guaranteeing legal order, which ensures the uniform, effective application of the law in the Member States, which has been adopted by the constitutional courts but within certain limits. The aim of the bachelor's thesis is to study the derogations from the principle of supremacy enshrined in the practice of constitutional courts and their possible impact on the legal system of the European Union in the future. The work analyzes the principle of supremacy from the point of view of the Court of Justice of the European Union and the courts of the Member States, identifies situations in which the constitutional court has the right to deviate from this principle, and considers future affects. At the end of the bachelor's thesis, the Author draws conclusions about the role of the principle of supremacy in the legal system of the European Union, the right of constitutional courts to deviate from this principle and its impact in the future.

Keywords: European Union law supremacy principle, *ultra vires*, fundamental rights, national identity, constitutional court.

SATURA RĀDĪTĀJS

DARBĀ IZMANTOTO SAĪSINĀJUMU UN APZĪMĒJUMU SARAKSTS	4
IEVADS.....	5
1.EIROPAS SAVIENĪBAS TIESĪBU PĀRĀKUMA PRINCIPS.....	7
1.1.Pārākuma principa attīstība	8
1.2.Dalībvalstu attieksme pret pārākuma principu	12
2.KONSTITUCIONĀLĀS TIESAS TIESĪBAS NEPIEMĒROT PĀRĀKUMA PRINCIPU.....	16
2.1.Konstitūcijā nostiprinātās pamattiesības atkāpe	17
2.1.1.Pretlimitu teorija.....	17
2.1.2.Pamattiesību atkāpe.....	19
2.2. <i>Ultra vires</i> atkāpe.....	22
2.2.1.Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas pieredze	23
2.2.2.Citu dalībvalstu pieredze	26
2.2.3.Polijas Konstitucionālā tribunāla 2021.gada spriedums	30
2.3.Konstitucionāli noteikumi, kuru noteikšanā ES nav demokrātiskās leģitimitātes.....	33
2.3.1. Konstitucionālās identitātes atkāpe.....	34
2.3.2.Nacionālās identitātes atkāpe.....	36
3.PĀRĀKUMA PRINCIPA ATKĀPJU IETEKME NĀKOTNĒ.....	40
KOPSAVILKUMS.....	45
IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS	47

DARBĀ IZMANTOTO SAĪSINĀJUMU UN APZĪMĒJUMU SARAKSTS

BverfG-Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa

ECB-Eiropas Centrālā banka

ECPAK- Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija

EEK-Eiropas Ekonomiskā Kopiena

EK-Eiropas Kopiena

EKT-Eiropas Kopienu Tiesa

ES-Eiropas Savienība

EST-Eiropas Savienības Tiesa

LESD-Līgums par Eiropas Savienības darbību

LES-Līgums par Eiropas Savienību

PVN-pievienotās vērtības nodoklis

IEVADS

Eiropas Savienība (turpmāk-ES) ir starptautiskajā praksē unikāla tiesību sistēma¹, kur dalībvalstu konstitucionālajām tiesām ir ārkārtīgi svarīga loma un kur valstu tiesību sistēmas un Savienības tiesības savstarpēji papildina, nosaka un ietekmē viena otru.² Tomēr konstitucionālās tiesas var būt ne tikai Eiropas Savienības Tiesas (turpmāk-EST)³ palīgs kopīga uzdevuma- ES tiesību piemērošanas nodrošināšanā, bet arī šķērslis, nosakot robežas, kas dažādos veidos arī var apdraudēt ES tiesību sistēmas tiesiskumu un līdz ar to arī ES demokrātisko pamatu. Tas skaidri izpaužas ES tiesību pārākuma principa izpratnē, kad kolīziju gadījumā priekšroka ir dodama ES tiesībām pār nacionālajām tiesībām, kur dalībvalstis ir pārņēmušas relatīvo pārākumu, jo to piešķir un ierobežo valsts konstitucionālās tiesības.⁴

Visas dalībvalstis attiecībā uz vispārīgo kārtību seko kopīgam pieņēmumam, ka tām būtu jāpiemēro ES tiesības kolīzijas gadījumā, tomēr līdz ar Savienības izveidošanos, konstitucionālās tiesas ir centušās noteikt īpašas izņēmuma situācijas, kurās tās var izdarīt atkāpes no ES tiesību pārākuma principa. Īpašu aktualitāti šādu atkāpju izdarīšana ir guvusi pēdējo gadu konstitucionālo tiesu spriedumu sakarā, piemēram, Vācijas Konstitucionālās tiesas PSPP spriedums⁵, lemjot par EST sprieduma atzīšanu par *ultra vires*, vai Polijas Konstitucionālā tribunāla spriedums⁶ par primāro tiesību aktu nesaderību ar Polijas konstitūciju, kas Eiropas tiesiskajā telpā izsauca kritiku un rezonansi⁷ un vēlreiz uzjundīja jautājumu par konstitucionālās tiesas tiesībām atteikties piemērot ES tiesības.

Konstitucionālās tiesas sargā savas nacionālās tiesības un konstitucionālo tradīciju bagātību, tomēr šāda atkāpju izdarīšana iedragā ES kā autonomas tiesību sistēmas autoritāti, kas rada draudus līdzšinējai tiesiskajai kārtībai. Pārākuma princips bieži vien tiek izmantots kā

¹Skat.piemēram, Odermatt J.,International Law and the European Union.The European Union in International Law. Cambridge University Press ,2021, p. 9 - 32

² Grabenwarter C., Huber P. M., Knez R.,Ziemele I. The Role of the Constitutional Courts in the European Judicial Network, European Public Law, Vol.27.,2021,p.43-62.

³ Darbā šis apzīmējums lietots arī attiecībā uz vēsturisko EST nosaukumu,kurš ar Lisabonas līguma stāšanās spēkā no Eiropas Kopienas Tiesas kļuva par Eiropas Savienības tiesu.

⁴ Barnard C.,Peers S. The European Union Law. Oxford University Press,2020, p.178.

⁵ BVerfG 2 BvR 05.05.2020 spriedums 859/15.Pieejams:

https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2020/05/rs20200505_2bvr085915en.html [aplūkots 10.05.2021]

⁶ Polijas Konstitucionālā tribunāla 07.10.2021. spriedums lietā K 3/21 Pieejams:

<https://trybunal.gov.pl/en/hearings/judgments/art/11662-ocena-zgodnosci-z-konstytucja-rp-wybranych-przepisow-traktatu-o-unii-europejskiej> [aplūkots 10.05.2022]

⁷ Skat.piemēram, Jaraczewski J. Gazing into the Abyss,2021, Pieejams: <https://verfassungsblog.de/gazing-into-the-abyss/> [aplūkots 11.05.2022];Maurice E.,Malivert E.,Pasturel A. The rule of law in Poland or the false argument about the primacy of European law,2021 Pieejams: <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-615-en.pdf> [aplūkots 10.05.2022]

iegansts nevēlamu ES tiesību aktu neievērošanai, tādēļ ir svarīgi nokaidrot, kādos izņēmuma gadījumos konstitucionālajām tiesām ir tiesības nepiemērot ES tiesību pārākuma principu.

Darba mērķis ir noskaidrot, kādos gadījumos dalībvalstu konstitucionālajām tiesām ir tiesības nepiemērot ES tiesību pārākuma principu un kāda varētu būt šo atkāpju iespējamā ietekme uz ES tiesību sistēmu nākotnē. Lai sasniegtu darba mērķi Autore pildīs šādus uzdevumus:

1. Izpētīs ES pārākuma principu, tā vēsturisko attīstību un dalībvalstu attieksmi pret to mūsdienās.

2. Teorētiski izdalīs situācijas, kurās dalībvalstu konstitucionālās tiesas var veikt atkāpi pārākuma principa piemērošanā.

3. Izvērtēs atkāpju ietekmi uz ES tiesību sistēmu nākotnē.

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, darbā tiek pielietotas vairākas zinātniskās pētniecības metodes: 1) analītiskā metode, lai analizētu juridiskajā literatūrā paustos viedokļus un tiesu nolēmumos ietvertās atziņas attiecībā uz pētījuma tematu; 2) vēsturiskā metode, lai noskaidrotu pārākuma principa veidošanās un attīstības aspektus; 3) induktīvā metode, lai aplūkotu konkrētus tiesas prakses piemērus un atvasinātu vispārīgus secinājumus; 4) deduktīvā metode, lai no vispārīgajām judikatūrā paustajām atziņām nonāktu pie to attiecināmības uz konkrētiem jautājumiem.

Darba izstrādes robežās tiks aplūkota ES dalībvalstu konstitucionālo tiesu un citu augstāko tiesu, kuras ir pielīdzināmas konstitucionālajām tiesām, tiesu prakse, lai varētu noskaidrot dalībvalstu noteiktās pārākuma principa robežas.

Darba pirmajā nodaļā tiks aplūkots ES tiesību pārākuma princips, tā attīstība caur EST praksi, kā arī noskaidrota dalībvalstu attieksme pret to. Otrā nodaļa ir veltīta dalībvalstu konstitucionālo tiesu atkāpju teorētiskai nodalīšanai, izdalot tās 3 grupās - *ultra vires*, pamattiesību un konstitucionālo noteikumu atkāpe, kuras noteikšanā ES trūkt demokrātiskās leģitimitātes. Trešā nodaļa ir veltīta vērtējumam par šo atkāpju iespējamo ietekmi nākotnē uz ES tiesību sistēmu.

1.EIROPAS SAVIENĪBAS TIESĪBU PĀRĀKUMA PRINCIPS

ES ir unikāla ekonomiska un politiska apvienība. Eiropas kā vienotas valstu apvienības ideja ir pastāvējusi gadsimtiem ilgi gan teorētisku idejās, gan reālos Eiropas valstu apvienošanas mēģinājumos. Vienotās Eiropas ideja tika realizēta impēriju uzplaukuma laikos, kā Svētās Romas impērijas laikā, kad vairākas valstis tika apvienotas, pamatojoties uz kristietības ideju vai arī Kārļa Lielā valdīšanas laikā, izveidojot franku impēriju. Teorētiski Eiropas vienotības ideju ir attīstījuši, piemēram, Viljams Penns 17.gs., izvirzot priekšlikumu par Eiropas mēroga parlamentu; Imanuels Kants 18.gs. savā darbā “Uz mūžīgo mieru” piedāvāja apvienot Eiropas valstis vienotā veidojumā; Paneiropas kustība, kur tās līderis R.Kudenhove-Kalergi “ierosināja izveidot Eiropas Savienotās Valstis, kuru pamati būtu kopējs pakts, nosakot Eiropas valstu robežu negrozāmību”.⁸ Tomēr līdz Otrajam pasaules karam visi centieni apvienot sadrumstalotās Eiropas valstis bija balstīti uz iekarojumiem un citu valstu pakļaušanu, kas nerezultējās valstu starpā esošu konfliktu risinājumā un jauna attiecību modeļa izveidē. Arī teorētisku darbi “pavīd tikai kā utopiski projekti bez īstenošanas perspektīvām”⁹, jo pastāvošā politiskā realitāte nepieļāva šādu ideju praktisku attīstību.

Pēc Otrā pasaules kara Eiropā, kura pārdzīvoja kara katastrofas sekas, aktualitāti atguva Eiropas integrācijas ideja, lai iespējami samazinātu šādas traģēdijas atkārtosanos. Mērķis sākotnēji bija miera nodrošināšana un iespējamo kara draudu novēršana, tāpēc “Eiropas brīvībā daļā, kuru nekontrolēja PSRS, radās stipra politiska kustība ar mērķi institucionalizēt šo ideju starptautisku un vēlāk pārnacionālu organizāciju veidā.”¹⁰ Lai veicinātu valstu politisko un ekonomisko tuvināšanos, tika dibināta Eiropas Ogļu un tērauda kopiena un parakstīts Romas līgums, izveidojot Eiropas Ekonomisko kopienu vienota iekšējā tirgus izveidei. Šie līgumi ir uzskatāmi par Eiropas integrācijas pamatu arī mūsdienā izpratnē.¹¹ Šobrīd ES veido 27 valstis, kas apvieno lielāko daļu kontinenta, un tā pastāv kā pārnacionāla jeb supranacionāla organizācija, “kas dalībvalstīs īsteno nozīmīgu daļu no visas publiskās varas.”¹² Ne vien ekonomiskā, bet arī politiskā nozīme ir pieaugusi, ko izceļ arī tas, ka tā ir kļuvusi par “vērtību

⁸ Buka A., Schewe C, Strazdiņš Ģ. Grām.: Eiropas Savienības tiesības I daļa Institucionālās tiesības. Otrais papildinātais izd. Sagatavojis autoru kolektīvs K.Gailīša, A.Bukas, C.Schewe zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 37.lpp.

⁹ Ibid 38.lpp.

¹⁰ Kucina I. Eiropas Savienība. Jurista Vārds, 2022, Nr. 7, 22.-23.lpp.

¹¹ EEK līgums šobrīd ir pārsaukts par LESD, bet EOTK līgums zaudēja savu spēku 2002.gadā, bet tā normas ir integrētas LESD.

¹² Kucina I. Eiropas Savienība. 2022, 22.-23.lpp.

savienību”, kas balstās uz vērtībām, kas noteiktas Līgumā par Eiropas Savienību (turpmāk-LES) 2. pantā, – cilvēka cieņu, brīvību, vienlīdzību, demokrātiju, tiesiskumu un cilvēktiesībām.¹³ Lai šāda savienība spētu darboties, ir nepieciešams nodrošināt atbilstošu ES organizāciju, kā arī izveidot tiesību sistēmu, kas būtu balstīta uz atbilstošiem principiem.

ES supranacionālisms izpaužas gan ES organizācijā, gan tiesībās.¹⁴ Likumdošanas procesā ES var pieņemt lēmumus neatkarīgi no dalībvalstu viedokļa vai arī pieņemt lēmumus ar balsu vairākumu bez visu dalībvalstu piekrišanas. Izdotie tiesību akti ir prioritāri pār nacionālajām tiesībām kolīziju gadījumā. Šo ES darbības principu, kas nodrošina ES pārnacionalitāti, sauc par pārākuma principu. ES pārākuma princips ir viens no ES pamatprincipiem, kas īstenojas ES tiesību un dalībvalsts tiesību normu kolīziju gadījumā un paredz, ka konflikta gadījumā saskaņā ar pārākuma principu ir jāpiemēro ES tiesības.¹⁵ Darbā tiks padziļinātāk aplūkots ES tiesību pārākuma princips, noskaidrojot tā rašanos un attīstību, kā arī dalībvalstu attieksmi pret to, lai varētu noskaidrot šī principa robežas.

1.1.Pārākuma principa attīstība

Pārākums princips ir viens no ES tiesību pamatprincipiem, lai gan tas sākotnēji nav nostiprināts ne primārajos, ne sekundārajos tiesību aktos, bet tas ir attīstījies ar EST judikatūras palīdzību, nosakot ES tiesību pārākumu pār nacionālajām tiesībām.

Pārākums kā princips valstīm nebija sveša prakse, jo tas ir viens no starptautisko tiesību principiem, kurš nosaka, ka starptautiskie līgumi ir pārāki pār nacionālajām tiesībām.¹⁶ Tomēr jāuzsver, ka ES tiesības ir no starptautiskajām tiesībām nodalīta tiesību sistēma, kur ES tiesību normas ir ar tiešu iedarbību un piemērojamību, un tomēr vēsturiski izveidojusies valstu attieksme pret starptautisko tiesību pārākumu pār nacionālajām tiesībām ietekmēja arī to, kā valstis uztvēra priekšrokas došanu ES tiesībām. Sākotnēji dalībvalstīm nebija vienots skatījums uz pārākumu kā principu. To varētu pamatot ar valstīs pastāvošajiem dažādajiem tiesību modeļiem-monismu vai duālismu. Monisma doktrīna paredz, ka nacionālās un starptautiskās tiesības veido vienotu sistēmu, kas nozīmē, ka kolīzijas gadījumā abām tiesībām jābūt saskaņotām. Duālisma tradīcijās balstīto valstu uzskats atšķīrās, jo duālisma doktrīna nodala atsevišķi starptautiskās un valsts tiesības. Tās atšķiras ar 1) subjektiem (indivīds un indivīdu

¹³ Kucina I. Eiropas Savienība.2022, 22.-23.lpp.

¹⁴Buka A., Schewe C, Strazdiņš Ģ., 2020, 100.lpp.

¹⁵ EST 15.07.1964. spriedums lietā 6/64 Flaminio Costa/E.N.E.L.

¹⁶ ANO Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām 27.pants nosaka,ka dalībvalstis nevar atsaukties uz nacionālajām tiesībām, lai attaisnotu līguma neizpildi.

grupas valsts tiesību gadījumā, valstis – starptautisko tiesību gadījumā); 2) avotiem (likumi vai precedenti ir valsts tiesību galvenie avoti, līgumi un paražas ir starptautisko tiesību pamatavoti) un 3) tiesību normu saturu (valsts tiesību normas regulē valsts iekšējo darbību un attiecības starp valsti un indivīdiem (arī indivīdu starpā), savukārt starptautiskās tiesības pamatā regulē attiecības starp suverēnām valstīm).¹⁷ Tas nozīmē, ka duālisma doktrīna aizliedz tiešu vienas tiesību sistēmas normu iekļaušanu citā tiesību sistēmā.¹⁸ Kamēr Francija un Beļģija atzina starptautisko līgumu pārākumu pār turpmākajiem nacionālajiem likumiem, citām valstu konstitūcijām, kas — tāpat kā Itālijā — bija bijušas pieņemts pirms 1951. gada Eiropas Ogļu un tērauda kopienas parakstīšanas līguma un 1957. gada Eiropas Ekonomiskās Kopienas (turpmāk-EEK) līguma, nebija līdzīgu noteikumu.¹⁹ Šie aspekti ietekmēja tālāko precedentu veidošanos un pārākuma principa attīstību caur tiesu praksi.

EST attīstīja pārākuma principu 20.gadsimta 60-70.gados. Pārākuma principa noteikšana aizsākas ar *Van Gend en Loos*²⁰ lietu, kur tika sākotnēji noteikts, ka “Kopiena veido jaunu starptautiski tiesisko kārtību, kurai par labu valstis, kaut arī tikai dažās jomās, ir ierobežojušas savas suverēnās tiesības un kuras subjekti ir ne tikai dalībvalstis, bet arī to pilsoņi.”²¹ Šis arguments par ES tiesību autonomiju tika izmantots, lai pamatotu ES tiesību tiešo iedarbību, kā arī tālākā tiesu praksē, lai pamatotu pārākumu. Ar šo spriedumu, lai arī tiesa apzināti nerisināja pārākuma jautājumu, tomēr noteica, ka dalībvalstis ierobežo savas suverēnās tiesības, lai varētu nodrošināt vienotu ES tiesību sistēmu. Spriedums lika pamatus uzskatam par ES tiesībām kā patstāvīgu sistēmu, kas pastāv *sui generis* un ir atdalīta no Savienības dalībvalstu nacionālajām tiesību sistēmām.

ES pārākuma principu tiesa noteica 1964. gadā ar *Costa v. ENEL*²² lietu. No EST sprieduma lietā *Costa v. ENEL* izriet, ka ES pamatlīgumi ir pārāki pār nacionālajiem tiesu aktiem visās jomās, kurās dalībvalstis ir piekritušas ierobežot savu suverenitāti par labu ES.²³ Tiesa pamatoja savu nostāju ar to, ka, pirmkārt, EEK ir unikāla tiesību sistēma, kurai valstis ir nodevušas daļu savu kompetenču vai kā spriedumā tika lietots jēdziens “suverenitātes”. Tiesa šo argumentu lietoja arī *Van Gend en Loos* lietā, nosakot, ka būtībā būtu neiespējami piešķirt

¹⁷ Borkoveca M. Dalībvalstu tiesību normu un Eiropas Savienības tiesību normu kolīziju risināšanas problēmjaudājumi. Promocijas darbs, 2012, 25.lpp.

¹⁸ Ibid

¹⁹ Rossi L.S. How Fundamental are Fundamental Principles? Primacy and Fundamental Rights after Lisbon, Yearbook of European Law, Vol.27., 2008, p.66.

²⁰ EST 05.12.1963. spriedums lietā 26/62 NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Nederlandse administratie der belastingen.

²¹ Ibid

²² EST 15.07.1964. spriedums lietā 6/64 Flaminio Costa/E.N.E.L.

²³ Ibid

prioritāti valstu tiesībām, jo tad netiktu nodrošināta vienota tiesību piemērošana visā Savienībā un nebūtu iespējams sasniegt dibināšanas līgumā noteiktos mērķus. Minētā sprieduma pamatošanai zīmīgākais tiesas arguments lietā bija tas, ja valstis uzņemas juridiskus pienākumus starptautiskā līmenī, tām jābūt gatavām ļaut šos pienākumus pārvērst ikdienas praksē, izmantojot tiesu un citus instrumentus.²⁴ Otrkārt, spriedumā Tiesa ir noteikusi, ka tas izriet no dibināšanas līguma noteikuma, ka regulai jābūt saistošai un tieši piemērojamai visās dalībvalstīs, kas Tiesas ieskatā būtu diezgan bezjēdzīgi, ja valsts varētu vienpusēji atcelt šā noteikuma iedarbību ar dalībvalsts tiesību normu, kas būtu pārāka pār regulas normu.²⁵ Tas nozīmē, ka pārākums izriet no dibināšanas līguma mērķa, ka valstis ir labprātīgi ierobežojušas savu suverenitāti vienotas ES tiesību sistēmas izveidei, kā arī regulu tiešā piemērojamība un saistošais gars ir tieši noteikts EEK dibināšanas līguma 189.pantā. Treškārt, ja valstis varētu grozīt vienpusēji ar pieņemtiem tiesību aktiem pieņemtās saistības, tad “saistības, ko valstis uzņēmušās, noslēdzot Kopienas dibināšanas līgumu, nebūtu beznosacījumu saistības, bet gan tikai nosacītas saistības, ja tās varētu apstrīdēt ar turpmākiem parakstītāju tiesību aktiem.”²⁶ Spriedums tika arī kritizēts, norādot, ka EST pārsniedz savu kompetenci, tomēr tiesai bija jāizšķirās par vienotu ES sistēmas nodrošināšanu. Šī lieta ir nozīmīga, jo pirmoreiz tiek iezīmēts pārākuma princips un noteikts, ka kolīziju gadījumā ir jāpiemēro ES tiesības, tomēr to var uzskatīt tikai par sākumu, jo pārākuma princips izpaudās pakāpeniski, tā būtībai atklājoties caur dažādiem tālākaplūkotiem tiesas spriedumiem.

Turpmāk tiesa attīstīja pārākuma principu ar spriedumiem *Internationale Handelsgesellschaft*²⁷ un *Simmenthal*²⁸ lietās, nosakot šī principa absolūto dabu. Strīdā *Internationale Handelsgesellschaft* lietā, kur radās kolīzija starp ES tiesībām un valsts konstitucionālajām pamattiesībām, tiesa noteica ES tiesību pārākumu pār jebkura ranga aktiem, proti, tā lietā apgalvoja, ka ES tiesību akti ir pārāki pat attiecībā pret konstitūcijā paredzētajām pamattiesībām.²⁹ Tas nozīmē, ka jebkādu pretrunu ar ES tiesībām gadījumā, ES aktiem ir prioritāte, neatkarīgi, vai pretruna ir no pamattiesībām vai no konstitūcijas izrietošajiem principiem. Kā Stīvens Veterils (Stephan Weatherill) ir teicis “ pat vissīkākā tehniskā Kopienas

²⁴ Craig P., Búrca de G. The evolution of EU law. Third Edition., Oxford, UK, Oxford Scholarship Online, 2021, p. 329

²⁵ Borkoveca M. Dalībvalstu tiesību normu un Eiropas Savienības tiesību normu kolīziju risināšanas problēmjaudājumi. Promocijas darbs. 99.lpp.

²⁶ EKT 15.07.1964. spriedums lietā 6/64 Flaminio Costa/E.N.E.L.

²⁷ EST 17.12.1970. spriedums lietā 11/70 Internationale Handelsgesellschaft GmbH vs. Einfuhr - und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel.

²⁸ EST 15.12.1976 spriedums lietā 35/76 Simmenthal S.p.A. v Italian Minister for Finance

²⁹ EST 17.12.1970. spriedums lietā 11/70 Internationale Handelsgesellschaft GmbH vs. Einfuhr - und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel.

likumdošanas daļa ir augstāka par lolotāko konstitucionālo normu”³⁰, kas labi atspoguļo ES tiesību sistēmu kā patstāvīgu tiesību sistēmu, kur Savienībās tiesību aktiem ir absolūta priekšroka.

Simmenthal lietā EST uzsvēra, ka ES tiesību pārākums ietekmē gan iepriekšējos, gan turpmākos tiesību aktus. Tiesa spriedumā norādīja, ka “attiecības starp Līguma noteikumiem un tieši piemērojamiem iestāžu izdotajiem aktiem, no vienas puses, un dalībvalstu tiesību aktiem, no otras puses, ir tādas, ka minētie noteikumi un tiesību akti ne tikai ar savu spēkā stāšanos automātiski padara par nepiemērojamiem visus valstu tiesību aktu pretrunīgos noteikumus, bet, būdami katras dalībvalsts teritorijā piemērojamās tiesību sistēmas neatņemama un prioritāra sastāvdaļa, tie arī nepieļauj tādu jaunu valsts tiesību aktu pieņemšanu, kas varētu būt nesaderīgi ar Kopienas tiesību normām.”³¹ Tas nozīmē, ka pretēji vispārpieņemtajam *lex posterior derogat legi priori*³² principam, agrāk pieņemtās ES tiesību normas būs pārākas par jaunākām valstu pieņemtajām nacionālajām tiesību normām. Abi šie spriedumi nostiprināja jau *Costa v ENEL* lietā noteikto ES tiesību absolūto priekšroku, proti, ka ES tiesības ir pārākas neatkarīgi no konfliktā esošo valstu nacionālo tiesību ranga un valstīm nav iespējams izdot jaunus tiesību aktus, kuri pārkāptu ES tiesību aktos noteikto. Tomēr būtiski uzsvērt, ka pārākums nenozīmē Kopienas tiesību absolūto iedarbību valsts tiesību sistēmā tāda nozīmē, ka Kopienas tiesības padarītu kolidējošo valsts tiesību normu par spēkā neesošu vai atceltu to.³³ Tas drīzāk nozīmē, ka, ja rodas konflikts starp valsts tiesību aktiem un spēkā esošajiem ES tiesību aktiem, ko nevar atrisināt konsekventi interpretējot nacionālo tiesību aktus, dalībvalstu tiesām ir jāpiemēro ES tiesību akti valsts tiesību aktu vietā.

Būtiski pieminēt arī *Melloni*³⁴ lietu, ar kuru EST paplašināja ES tiesību pārākuma doktrīnu pār nacionālajiem likumiem un būtībā noteica absolūtu pārākuma principa izpratni. Šis spriedums noteica, ka nacionālajām tiesām, no vienas puses, ir jāinterpretē iekšējie akti, tajā skaitā konstitucionālie, atbilstoši ES tiesībām un, no otras puses, nedrīkst pieņemt tādas konstitucionālus lēmumus, kas grautu prioritāti un ES tiesību aktu efektivitāti.³⁵

³⁰ Chalmers D., Arnall A., *The Oxford Handbook of European Union Law*, UK, Oxford University Press, 2015, p.185.

³¹ EST 09.03.1978. spriedums lietā 106/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA.17.rindkopa.

³² Princips paredz, ka vēlāk pieņemts akts atceļ agrāka akta saistošo spēku.

³³ Borkoveca M. Dalībvalstu tiesību normu un Eiropas Savienības tiesību normu kolīziju risināšanas problēmjaudājumi. Promocijas darbs., 2012, 101.lpp.

³⁴ EST 26.02.2013. spriedums lietā C-399/11 Stefano Melloni v Ministerio Fiscal

³⁵ Mirianashvili G. Doctrine of supremacy of the European Union law over member states constitutions according to the Melloni case. Pieejams: <https://constcourt.ge/files/2/Journal2018.2/Giorgi-Mirianashvili-2018.2eng.pdf> [aplūkots 20.05.2022]

Ir bijuši mēģinājumi šo principu kodificēt arī ES tiesību ranga aktos, tā Līgumā par Konstitūciju Eiropai tika iekļauts pārākuma princips, nosakot, ka “Konstitūcijai un ES iestāžu tiesību aktiem, ko tās pieņem savu kompetenču īstenošanai, ir augstāks spēks nekā dalībvalstu tiesību aktiem”.³⁶ Tomēr šis mēģinājums neizdevās, jo akts nestājās spēkā, un tā vietā stājās Lisabonas līgums, tomēr bez iepriekšminētā panta norādes un pārākuma principa izdales. Autoresprāt, pārākuma kodifikācija Eiropas Konstitūcijas līmenī būtu problemātiska dalībvalstu nacionālajām tiesām, kuras attiecībā uz pārākuma principu izdara atkāpes. Lai arī tika saglabāta principa esence, tomēr tā piemērošanas joma būtu atšķirīga, jo princips pirms 2004. gada attiecās tikai uz Kopienas tiesībām, kamēr tā piemērošana otrajam un trešajam pīlāram³⁷ tika apstrīdēta.³⁸ Ar Lisabonas līgumu ES no trim pīlāriem palika divi pīlāri, kā arī ar Lisabonas līgumu tika pieņemta 17. Deklarācija, kas noteic ES pamatlīgumu un ES leģislatīvo tiesību aktu pārākumu pār nacionālajām tiesībām. Deklarācijā ir norādes uz EST judikatūru, kas nosaka pārākuma principa piemērošanas nosacījumus, ko izstrādājusi EST, tādēļ jāatzīst, ka Deklarācija un pārākuma principa nekodifikācija neiespaido pārākuma principa saistošo raksturu.

Kā norādījis A.Vītols “EST sešdesmitajos gados noteiktais ES tiesību pārākuma princips gadu gaitā absolūti nav zaudējis savu aktualitāti, vēl vairāk – tiesa tam sliecas piešķirt arvien konkrētāku nozīmi.”³⁹ Jāpiekrīt, ka pārākuma princips, lai arī nav kodificēts, tomēr tā attīstība vērojama caur tiesu praksi, kur EST nosaka pārākuma absolūto raksturu. Tomēr, vai šādu pašu skatījumu dala arī dalībvalstis? Būtiski būtu nodalīt EST un dalībvalstu nostāju, jo dalībvalstis ir noteikušas robežas, ciktāl sniedzas ES tiesību pārākums.

1.2.Dalībvalstu attieksme pret pārākuma principu

Vairākus gadu desmitus ES tiesību pārākuma princips ir ieviests un kalpo ES tiesību sistēmā kā neatņemama tiesiskās kārtības nodrošināšanas sastāvdaļa, kam īpašu uzmanību ir pievērsusi ne vien EST, bet arī dalībvalstis. Nepietiek tikai ar to, ka EST formāli noteica, ka ES tiesībām ir tiešā iedarbība un priekšroka kolīziju gadījumos, jo, lai šie principi spētu darboties

³⁶ Līgums par Konstitūciju Eiropai. Parakstīts Romā 29.10.2004. 6.pants.[nav stājies spēkā]

³⁷ Pirmais pīlārs ietver sevī agrākās Eiropas Kopienas sadarbības jomas (vienotais tirgus, lauksaimniecība, reģionālā politika, vides aizsardzība, zinātne attīstība, ekonomiskā un monetārā savienība). Otrais pīlārs ietver kopējo ārējās un drošības politiku (bruņojuma kontrole, atomenerģijas izmantošanas kontrole, starptautiskās sadarbības sekmēšana). Trešais iekļauj sevī sadarbību tieslietu un iekšlietu jomā (imigrācija, sadarbība starp dalībvalstu policijā).

³⁸ Chalmers D.,Arnull A. 2015, p.201.

³⁹ Vītols A. Eiropas Savienības tiesību pārākuma principa attīstība.Jurista Vārds.,2019,Nr.19., 23.-25.lpp.

praksē, tiem ir jābūt iedarbīgiem un pieņemtiem arī dalībvalstīs. Valstu viedoklis nesakrīt ar EST noteikto absolūto pārākuma izpratni, kur katra dalībvalsts ir izstrādājusi savas robežas pārākuma principa izpratnei, kas parasti ietver ierobežojumus un nosacījumus.

Autoresprāt, būtiski ir nošķirt dalībvalstu tiesu attieksmi pret pārākumu attiecībā uz parastajiem nacionālajiem aktiem (valsts likumiem) un konstitucionāliem aktiem. Lai arī lielākā daļa valstu atzīst pārākumu attiecībā uz “parastajiem” aktiem, tomēr jautājumā par konstitucionālā ranga aktiem ir vērojama pretēja tendence- gandrīz visas dalībvalstis ir noteikušas robežas ES tiesību pārākumam. Dalībvalstis atkarībā no to pieejas ES tiesībām var iedalīt 3 grupās- dalībvalstis, kas ES tiesībām dod absolūtu priekšroku pār nacionālajām tiesībām(konstitūciju), dalībvalstis, kas principā dod ES tiesībām priekšroku pār nacionālajām tiesībām, bet ar zināmām atkāpēm, un visbeidzot dalībvalstis, kas priekšroku dod savām konstitūcijām.⁴⁰

Pirmajās valstīs pārākuma principa izpratne atbilst starptautiskajās tiesībās iedzīvinātajam, ka starptautiskie līgumi ir pārāki pār nacionālajām tiesībām. Šāda valsts ir Nīderlande, kur konstitūcijā ir noteikts, ka “Nīderlandes spēkā esošie normatīvie akti nav piemērojami, ja tie ir pretrunā līgumu vai starptautisko institūciju rezolūciju noteikumiem, kas ir saistoši visām personām”,⁴¹ tātad šādi starptautiskie līgumi un starptautisko organizāciju lēmumi ir automātiski pārāki pār konfliktējošiem nacionāliem aktiem.⁴² Nīderlandes pārākuma principa izpratni var saukt par absolūtu un beznosacījuma, jo tā paredz konfliktējošo nacionālo tiesību, tai skaitā arī konstitucionālu, pienākumu atkāpties ES tiesību priekšā. ES tiesību pārākums nav formulēts kā suverenitāte vai pilnvaru piešķiršana ES un lielākā daļa konstitucionālo juristu, kuriem pievienojas Hoge Rāds (Hoge Raad), pat neuzskata, ka ES pārākums izriet no konstitūcijas, bet gan autonomi no ES tiesību aktiem.⁴³ Bet pat Nīderlandē, kur pastāv absolūts ES tiesību pārākums, teorētiski pastāv izņēmums, kur “ES tiesību un pamattiesību, kuras ir nostiprinātas citos starptautiskajos līgumos, konflikta gadījumā tiesa dod prioritāti cilvēktiesību līgumam.”⁴⁴ Atšķirībā no citām valstīm Nīderlande ir atrisinājusi potenciālo pārākuma strīda jautājumu ar konstitūcijas 93.un 94.pantu un, lai arī teorijā ir

⁴⁰ Buka A., Schewe C, Strazdiņš Ģ. 2020, 107.lpp.

⁴¹ The Constitution of the Kingdom of the Netherlands[Nīderlandes Karalistes konstitūcija] 94.pants Pieejams: https://www.legislationline.org/download/id/4824/file/Netherlands_Const_2008_eng.pdf [aplūkots 24.04.2022]

⁴² Chalmers D., Arnall A. 2015, p.188.

⁴³ Besselink L.,Claes M. The Netherlands: The Pragmatics of a Flexible, Europeanised Constitution, In: Albi, A., Bardutzky, S. (eds) National Constitutions in European and Global Governance: Democracy, Rights, the Rule of Law. T.M.C. Asser Press,2019, p. 179.–220.

⁴⁴ Chalmers D., Arnall A. 2015, p.194.

atrodami iespējami izņēmumi, Nīderlande ir uzskatāma par valsti, kas pieņem beznosacījuma ES tiesību pārākumu.

Citas dalībvalstis ir pieņēmušas pārākuma principu dažādos veidos: ar konstitucionālo normu, kas piešķir prioritāti līgumu tiesībām, piemēram, Bulgārijā⁴⁵; nosakot īpašu noteikumu par ES tiesību prioritāri, kamēr citiem līgumiem šādas ietekmes nav, piemēram, Lietuva⁴⁶; dažas valstis kā Somija ir noteikušas pārākumu īpašā apstiprinājuma aktā, nevis konstitucionālā tekstā; dažas valstis ir nākušas klajā ar jaunu attiecību risinājuma modeli, tā kā to neregulē neviens konstitucionālais noteikums, piemēram, Beļģija ir pieņēmusi pārākumu, pamatojoties uz pašu līgumu tiesību būtību.⁴⁷ Ir notikusi doktrināla pieņemšana, tomēr tā ne vienmēr gūst šādu izpaušmi arī praksē. Starp dalībvalstīm, kas ES tiesību priekšroku atzīst ar atkāpēm, pieskaitāmas tādas valstis kā Vācija, Beļģija, Dānija, Itālija, Spānija, Apvienotā Karaliste u.c.⁴⁸(ar 2020.gada 1.februāri Apvienotā Karaliste vairs nav ES dalībvalsts-Autores piezīme).Pārākuma robežas katras dalībvalsts nacionālā tiesa ir noteikusi balstoties un savu nacionālo izpratni par valsts suverenitātes un ES tiesību sistēmas mijiedarbības robežām. Kā Lords Rīds (Lord Reed) skaidroja lietā HS2 attiecībā uz Angliju, ka jautājums par attiecībām starp ES un nacionālajām tiesībām “nevar tikt atrisināts vienkārši piemērojot doktrīnu, ko izstrādājusi ES tiesa attiecībā uz pārākuma principu, jo šīs doktrīnas piemērošana mūsu likumos ir atkarīga no 1971.gada likuma”.⁴⁹ Šī norāde apliecina to, ka ES tiesību vieta nacionālajā tiesību sistēmā ir atkarīga no konstitucionālām īpatnībām, kas varētu būt arī pretrunā ES tiesību aktiem un izraisīt strīdu.

Pie pēdējām valstīm, kuras dod priekšroku savai konstitūcijai varētu pieskaitīt Polijas un Lietuvas konstitucionālās tiesas, jo tās ir apstiprinājušas pārākumu visiem konstitucionālajiem noteikumiem (ne netikai konstitucionālajam kodolam) pār ES tiesībām.⁵⁰ Lietuvas Republikas konstitūcijas 7.panta 1.daļa nosaka, ka jebkurš akts, kas ir pretrunā Satversmei, ir spēkā

⁴⁵ Constitution of Bulgaria[Bulgārijas konstitūcija] 5.panta 4.daļa Pieejams: <https://www.parliament.bg/en/const> [aplūkots 06.05.2022]

⁴⁶ Constitutional act of the Republic of Lithuania on membership of the Republic of Lithuania in the European Union.[Lietuvas Republikas konstitucionālais akts par Lietuvas Republikas dalību Eiropas Savienībā] 2.pants Pieejams:https://www.lrs.lt/upl_files/Lietuvos_pirmininkavimas_ES/dokumentai/CONSTITUTIONAL_ACT.pdf [aplūkots 07.05.2022]

⁴⁷ Skat.,piemēram, Chalmers D.,Arnall A., The Oxford Handbook of European Union Law,UK, Oxford University Press, 2015,p.188.-193.

⁴⁸ Buka A., Schewe C, Strazdiņš Ģ. 2020, 107.lpp.

⁴⁹ Apvienotās Karalistes 22.01.2014. spriedums lietā HS2.Pieejams: <https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2013-0172-judgment.pdf> [aplūkots 06.05.2022] 79.atkāpe

⁵⁰ Craig P., Búrca de G. 2021, p.220.

neesošs⁵¹, tas nozīmē, ka Satversme ir arī pārāka pār ES tiesībām. Tāpat arī Polija nosaka konstitūcijas priekšroku attiecībā pret ES tiesībām vai starptautiskajiem līgumiem, kas izriet no Polijas konstitūcijas 91.panta.⁵²

Secinot, dalībvalstis ir pieņēmušas ES tiesību pārākuma principu attiecībā pret parasto likumdošanas procesu, tomēr ne attiecībā pret konstitūcijām. Lai arī valstis pretojas beznosacījuma ES tiesību pārākumam, tomēr tās visas seko kopīgam pieņemumam, ka tām būtu jāpiemēro ES tiesības kolīzijas gadījumā.⁵³ Atkāpes ir uzskatāmas par izņēmumu no vispārējās kārtības. Turpmāk darbā Autore aplūkos ES tiesību pārākuma robežas, kādas konstitucionālās tiesas ir noteikušas savā praksē.

⁵¹ Constitution of the Republic of Lithuania [Lietuvas Republikas konstitūcija] Pieejams: https://www.constituteproject.org/constitution/Lithuania_2006.pdf [aplūkots 13.05.2022]

⁵² The Constitution of the Republic of Poland [Polijas Republikas konstitūcija] Pieejams: https://www.constituteproject.org/constitution/Poland_1997.pdf [aplūkots 13.05.2022]

⁵³ Kumm M., Comella V. The primacy clause of the constitutional treaty and the future of the constitutional conflict in European Union, *International Journal of Constitutional Law* 3, 2008, p.474.

2.KONSTITUCIONĀLĀS TIESAS TIESĪBAS NEPIEMĒROT PĀRĀKUMA PRINCIPU

Kā izriet no pirmās nodaļas dalībvalstis ir lielākoties izdarījušas atkāpes attiecībā uz ES tiesību pārākumu jautājumos, kuri skar konstitucionālā ranga aktus, tādēļ ir svarīgi palūkoties no galvenā konstitucionālā sarga-valsts konstitucionālās tiesas-,skatupunkta uz pārākuma principu un tā robežām. Konstitucionālā tiesa ir augstākā tiesu varas instance, kuras jurisdikcijā ir konstitucionālie jautājumi. Konstitucionālās tiesas tika izveidotas, lai valstīs nodrošinātu tiesisko noteiktību, valsts varas dalīšanu un demokrātisko leģitimitāti. Tās nošķiramas no citām tiesu varas institūcijām ar īpašām kompetencēm, tiesas sastāvu un konstitucionālo jurisdikciju.

Konstitucionālā tiesa ir kā specializēta konstitucionāla institūcija ar ekskluzīvām pilnvarām veikt konstitucionālo kontroli. Tiesa, kura dalībvalstī ir pilnvarota skatīt konstitucionālus jautājumus ir atkarīga no pastāvošā konstitucionālās kontroles modeļa dalībvalstī. Konstitucionālā kontrole ir valsts orgānu leģitimitāte lemt par aktu atbilstību valstu pamatlikumam- konstitūcijai. Eiropas konstitucionālās kontroles modelī ir centralizētā konstitucionālā kontrole, kur atsevišķa institūcija izskata konstitucionalitāti. Amerikas modelī tas notiek decentralizēti- visas vispārējās jurisdikcijas tiesas to ir pilnvarotas darīt. Eiropas modeļa sekotājas lielākoties ir pēc II Pasaules kara konstitūciju pieņēmušās valstis kā Vācija, Francija. Amerikas modeli pieņēma Skandināvu valstis, kuras bija vienas no pirmajām, kas ieviesa konstitūcijas Eiropā. Bet pastāv arī jaukti modeļi, piemēram, Igaunijā konstitucionālo kontroli veic vispārējās jurisdikcijas tiesa, taču Augstākās tiesas departaments izskata lietu abstrakti un ir pieļaujama *a priori* izskatīšana, tāpēc tā ir pieskaitām vairāk pie Eiropas modeļa.⁵⁴

Konstitucionālajām tiesām ir svarīga loma un ietekme arī uz ES tiesību sistēmu. Konstitucionālo tiesu loma ES ir zīmīga, jo, pirmkārt, tiek veidots dialogs ar EST, kur “konstitucionālās tiesas sava politiskā jūtīguma dēļ ir piesardzīgākas nekā parastās tiesas iesaistoties tiesiskajā dialogā,”⁵⁵ kas nosaka šo tiesu īpašo pienesumu dialoga veidošanā. Otrkārt, pateicoties savai institucionālajai lomai, tās var sūtīt brīdinājuma signālus ES par konstitucionālām pretrunām. ES tiesību īstenoša galvenokārt noteik dalībvalstu līmenī, “tādējādi valstu tiesas ir primārās ES tiesību nodrošinātājas, taču, lai garantētu konsekventu piemērošanu, tās var lūgt EST lemt par interpretējamiem jautājumiem, izmantojot prejudiciālā

⁵⁴Skat.,piemēram,Rodiņa A. Kā konstitucionālā kontrole tiek īstenota Igaunijā.Jurista Vārds,Nr.43,2002

⁵⁵ Preshova D. On the rise while falling. The New Roles of Constitutional Courts in the Era of European Integration,2019,p.161-162.

noņēmuma tiesvedības procedūru.”⁵⁶ Bet dalībvalstis mēdz nepieņemt ES sniegtajai interpretācijai par attiecīgo jautājumu, un tā lielākā daļa valstu ir izdarījušas atkāpes.

Dalībvalstīs nav īpaša regulējuma, kas noteiktu izņēmuma situācijas, kurās tās var nepiemērot ES tiesību pārākuma principu, tas izriet no tiesu prakses, ko dalībvalstis ir nostiprinājušas pateicoties dialogam ar EST. Īpaši pēdējos gados dalībvalstu konstitucionālās tiesas ir vairākkārt izaicinājušas pārākuma principu, un šo tiesu attieksme ir dažāda, sākot no konstruktīva dialoga līdz nepārprotamai spītībai.⁵⁷ Strīda jautājums var izrietēt no konstitūcijas pārkāpuma vai no ES rīcības. No konstitūcijas pārkāpuma var izdalīt divas kategorijas- konstitūcijā noteikto pamattiesību atkāpe un īpašu konstitucionālo noteikumu atkāpe. ES rīcības pārkāpums rodas, kad ES institūcijas vai tiesa pārsniedz dalībvalstu nodotās kompetences, ko sauc arī par *ultra vires* rīcību. Šie trīs aspekti ir teorētiski izdalāmi, bet praktiski dažkārt arī daļēji pārklājas.

2.1.Konstitūcijā nostiprinātās pamattiesības atkāpe

2.1.1.Pretlimitu teorija

Kā pirmo atkāpi ES tiesību pārākuma principam dalībvalstis izvirzīja pamattiesību atkāpi. Tā kā ES dibināšanas līgumos nebija nostiprināts pamattiesību katalogs, tad dalībvalstīm bija aktuāls jautājums, vai ES pastāv efektīva pamattiesību aizsardzība. Ar *Costa v ENEL* spriedumu EST noteica ES kā autonomu tiesību sistēmu, kas ir kļuvusi par dalībvalstu tiesību sistēmas neatņemamu sastāvdaļu un kuras tiesības viņu tiesām ir pienākums piemērot, arī attiecībā uz konstitucionālā rangā tiesībām atbilstoši lietai *Internationale Handelsgesellschaft*. Šāda pārākuma doktrīna kā vienotības pasargāšanas instruments ir skarba, jo atzīst valstu konstitūcijās nostiprinātās pamattiesības, kuras izriet no dalībvalstu fundamentālo vērtību sistēmas, par mazāk nozīmīgām, pakārtotām ES tiesībām. Šie apstākļi radīja augsni pretlimitu teorijas izveidei.

Itālijas tiesa neilgi pēc *Costa v ENEL* sprieduma noteica, ka izņēmuma gadījumos ES tiesības netiks piemērotas, proti, ja ES tiesības būs konfliktā ar no Konstitūcijas izrietošiem

⁵⁶Eiropas Padome, Eiropas Cilvēktiesību tiesa, Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra. Rokasgrāmata par Eiropas tiesībām saistībā ar tiesu iestāžu pieejamību. Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra un Eiropas Padome, 2016, 19. lpp.

⁵⁷ Halmai G. Absolute Primacy of EU Law vs. Pluralism: the Role of Courts. Pieejams: https://me.eui.eu/wp-content/uploads/sites/385/2018/05/IJPL_Special_Issue_Concluding_remarks_Halmai_final.pdf [aplūkots 08.05.2022]

amatprincipiem.⁵⁸ Kopš *Frontini* sprieduma Itālijas tiesa noteica, ka ES tiesības var atkāpties no “parastajiem” konstitucionālajiem noteikumiem, bet ne dažiem būtiskiem principiem vai neatņemamas cilvēka tiesības.⁵⁹ Itālijas tiesa gāja arī tālāk un spriedumā *Fragad*⁶⁰ 1989.gadā noteica, ka Itālijas tiesa varētu kontrolēt atsevišķu ES tiesību normu atbilstību Itālijas konstitūcijas amatprincipiem, jo īpaši cilvēktiesību jomā. Šādu izņēmumu par pretlimitu teoriju (‘counter-limits’) sauca Itālijā tie, kuri uzskatīja, ka EK prioritāte ir Itālijas tiesību aktu saistošā spēka ierobežojums.⁶¹ Tāpēc tāpat kā ES tiesību akti ierobežo valstu suverenitāti, tāpat konstitucionālās kārtības amatprincipi “pretierobežo” ES varu.⁶²

Prioritāte kā princips tika pakāpeniski akceptēta pārējās dalībvalstīs, tomēr saglabājot īpašas atkāpes. Pretlimitu doktrīnu *de facto* izstrādāja arī Vācijas konstitucionālā tiesa lietā *Solange I*⁶³. Pamatojums tam tāpat kā Itālijai, ir nacionālās tiesas bažas par pamattiesību aizsardzības trūkumu ES. Ar *Solange I* spriedumu Vācijas Konstitucionālā tiesa “EST lika saprast, ka BVerfG, kamēr ES līmenī nebūs Vācijas Pamatlikumam pielīdzināms cilvēktiesību katalogs, pārbaudīs ES tiesību atbilstību Vācijas Pamatlikumam, taču tikai pēc EST sniegta šo aktu izvērtējuma (prejudiciāla nolēmuma)”.⁶⁴ Būtībā tiesa noteica, ka ES vēl nav sasniegusi tādu pamattiesību aizsardzības līmeni, kas būtu līdzvērtīgs Vācijas konstitūcijā reglamentētajam. Vēlāk šo doktrīnu akceptēja arī Francijas Konstitucionālā Padome un Spānijas Konstitucionālais tribunāls.⁶⁵

Šo divu lēmumu un to pamatojuma rezultātā EST tika dots spēcīgs stimuls un uzsāka pamattiesību aizsardzības izstrāde, lai tā atbilstu konstitucionālajām robežām. Ar *Solange II*⁶⁶ spriedumu Vācijas tiesa mainīja savu nostāju, nosakot, ka neskatīs ES tiesību atbilstību Vācijas Pamatlikumam, ja ES tiks ievērotas cilvēktiesības. Tiesa konstatēja, ka ES ir ieviesusi pietiekami efektīvu pamattiesību aizsardzības mehānismu un “kamēr Eiropas Kopienas, jo īpaši Eiropas

⁵⁸ Itālijas Konstitucionālās tiesas 23.12.1973. spriedums lietā 183/1973 Pieejams:

<https://www.cortecostituzionale.it/actionSchedaPronuncia.do?anno=1973&numero=183> [aplūkots 15.04.2022.]

⁵⁹ Craig P., Búrca de G. 2021, p.217

⁶⁰ Itālijas Konstitucionālās tiesas 21.04.1989. spriedums lietā 232/1989

Pieejams: http://www.proyectos.cchs.csic.es/europeconstitution/sites/proyectos.cchs.csic.es/europeconstitution/files/GIUDIZIO_DI_LEGITTIMITA_COSTITUZIONALE_IN_VIA_INCIDENTALE.doc [aplūkots 15.04.2022.]

⁶¹ Rossi L.S. How Fundamental are Fundamental Principles? Primacy and Fundamental Rights after Lisbon.

Yearbook of European Law, Vol.27, 2008, p.67

⁶² Faraguna P., Fasone C., Piccirilli G. Constitutional Adjudication in Europe between Unity and Pluralism. Italian Journal of Public Law. Vol. 10, No. 2, 2018 .p.210.

⁶³ BVerfGE 2 BvL 29.05.1979. spriedums lietā 52/71 Solange I-Beschluß Pieejams:

<https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=588> [aplūkots 09.04.2022.]

⁶⁴ Buka A., Schewe C, Straziņš G. 2020, 108.lpp.

⁶⁵ Martinico G. Is the European Convention Going to Be ‘Supreme’? A Comparative-Constitutional Overview of ECHR and EU Law before National Courts, European Journal of International Law, Vol. 23, 2012, p.401–424.

⁶⁶ BVerfGE 2 BvR 22.10.1986. spriedums lietā 197/83 Solange II Pieejams:

<https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=572> [aplūkots 06.04.2022.]

Tiesas judikatūra, kopumā nodrošina efektīvu pamattiesību aizsardzību [...], kas ir jāuzskata par būtībā līdzīgu nepieciešamajai pamattiesību aizsardzībai bez nosacījumiem saskaņā ar Konstitūciju un tiktāl, ciktāl tie kopumā nodrošina pamattiesību būtisko saturu, Federālā Konstitucionālā tiesa vairs neizmanto savu jurisdikciju, lai lemtu par Kopienas sekundāro tiesību aktu piemērojamību.”⁶⁷ No tā izriet, ka BVerfG tomēr patur tiesības vērtēt, vai ES tiesību līmenī turpina būt efektīva pamattiesību aizsardzība.⁶⁸ Arī divus gadus vēlāk, 1994. gadā, BVerfG saglabāja savas pilnvaras pārskatīt Kopienas tiesību aktus tā sauktajā *Banana* ⁶⁹jeb banānu tirgus lietā. Ar šo lietu Vācijas tiesa principā vēl vairāk sašaurināja savu kompetenci attiecībā uz konstitūcijā noteikto pamattiesību atbilstības noteikšanu attiecībā pret ES tiesībām. Tiesa noteica, ka ir gatava pieņemt “būtiski līdzīgu” aizsardzības līmeni, kamēr Eiropas Kopiena, jo īpaši Eiropas tiesu prakse, kopumā nodrošina efektīvu pamattiesību aizsardzību pret Kopienas suverēnām pilnvarām, kas ir uzskatāma par būtībā līdzīgu Eiropas Savienības tiesību aizsardzībai.⁷⁰ Ar šo spriedumu Vācijas Federatīvā Konstitucionālā tiesa noteica jaunus procesuālos šķēršļus, kas nozīmē, ka ir ļoti mazticams, ka Vācija varētu izmantot šo atkāpi.

Strīds par prioritātes principa tvērumu, īpaši attiecībā uz pamattiesībām, ir bijis aktuāls jautājums, ko apstiprina arī izvirzītās pretilimitu un *Solanges* lietas doktrīnas. Mūsdienās pamattiesības ES līmenī garantē ES Pamattiesību harta, kam pamatā daļējs nopelns ir Vācijas un Itālijas tiesu spriedumiem. Vācijā tika atrisināta pamattiesību atkāpes problemātika ar *Solange II* spriedumu. Ņemot vērā *Solange II* spriedumā noteikto, tad, tā kā ES ir ieviests atbilstošs pamattiesību aizsardzības līmenis, tad šī atkāpe vairs nav nepieciešama. Tomēr dažas konstitucionālās tiesas joprojām uzskata, ka ES tiesības nav jāņem vērā, ja tiek aizskartas konstitūcijā noteiktās pamattiesības.

2.1.2. Pamattiesību atkāpe

ES garantē augstu pamattiesību aizsardzības līmeni visā Savienībā, kur valstis var piemērot ES pamattiesības valsts līmenī, ja tās “īsteno Savienības tiesību aktus.”⁷¹ Šis pamattiesību standarts var nesakrist ar valsts konstitūcijā nostiprināto, kas var radīt saasinātas attiecības starp dalībvalstīm un ES. Grieķijas tiesnesis Joannis Dimitrakopuls (Ioannis

⁶⁷ BVerfGE 2 BvR 22.10.1986. spriedums lietā 197/83 Solange II Pieejams:

<https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=572> [aplūkots 06.04.2022.]

⁶⁸ Buka A., Schewe C., Straziņš Ģ. 2020, 109.lpp.

⁶⁹ BVerfGE 2 BvR 07.06.2000. spriedums lietā 1/97 Pieejams:

http://www.bverfg.de/e/ls20000607_2bv1000197en.html [aplūkots 06.04.2022.]

⁷⁰ Ibid 59.rindkopa

⁷¹ Eiropas Savienības Pamattiesību Harta 2012/C 326/02. Pieņemta 07.12.2000. [26.10.2012. red.] 51.pants

Dimitrakopoulos) norāda, ka var pastēvēt divi konfliktu veidi: pirmkārt, konflikti var rasties, ja līmenis pamattiesību aizsardzībai, ko nodrošina primārie vai sekundārie ES tiesību akti lielāks par to, ko nodrošina valsts konstitucionālie tiesību akti; otrkārt, var būt arī gadījumi, kur valsts konstitucionālās tiesības piedāvā augstāku aizsardzību nekā ES tiesību akti,[..], tādā veidā, kas nav savienojams ar attiecīgās valsts pamattiesību standartu vai tāpēc, ka tiktu apdraudēta tā efektivitāte, ja tiktu piemērots šis valsts standarts.⁷² Šie divi iespējamie konflikta gadījumi ir raduši izpausmi arī tiesu praksē.

Augstāku pamattiesību aizsardzības līmeņa konfliktu ar ES tiesībām risināja *Melloni*⁷³ lieta. Melloni kungs, kurš tika tiesāts Itālijas tiesā, atradās Spānijā, un Itālija lūdza viņu izdot, kam Spānija arī piekrita. Melloni kungs aizbēga un tā arī nekad nestājās Itālijas tiesas priekšā, un tiesas process notika aizmuguriski. Dažus gadus vēlāk Melloni kungu arestēja Spānijas policija. 2008. gadā Itālijas tiesa izdeva Eiropas apcietinājuma ordeni, un Spānija izdeva Melloni kungu Itālijai. Melloni kungs Spānijas Konstitucionālajā tiesā iesniedza lūgumrakstu par konstitucionālo aizsardzību. Viņš apgalvoja, ka, ja viņš tiktu nodots Itālijai, tiktu pārkāpts Spānijas konstitūcijas 24. panta 2. punkts, kas garantē tiesības uz taisnīgu tiesu.⁷⁴ Tiesības uz taisnīgu tiesu, ko aizsargā Spānijas konstitūcija, paredzēja to, ka viņu nedrīkst nodot, ja Spānija neizvirza Itālijai nosacījumu, ka viņam būs iespēja pārsūdzēt Itālijas tiesas procesa rezultātus, un šādas iespējas Itālijā nebija aizmuguriski notiesātām personām. Galvenā problēma šajā lietā bija par to, vai dalībvalstīm joprojām ir atļauts pārrobežu sadarbībai krimināllietās noteikt augstāku pamattiesību aizsardzības līmeni, nekā noteikts ES tiesību aktos.

Ar prejudiciālo jautājumu tiesa vēlējās noskaidrot, vai Spānija var atteikties izpildīt Eiropas aresta orderi, pamatojoties uz to, ka tiek pārkāptas konstitūcijā garantētām pamattiesības.⁷⁵ Tiesa atsaucās uz ES Pamattiesību hartas 53.pantu, ka “nekas no šajā Hartā noteiktā nav interpretējams kā tāds, kas ierobežo vai negatīvi ietekmē cilvēktiesības un pamatbrīvības, kuras atzītas attiecīgās to piemērošanas jomās Savienības tiesību aktos un starptautiskajās tiesībās, kā arī starptautiskās konvencijās, kurām pievienojusies Savienība vai visas dalībvalstis, tostarp [ECPAK] un dalībvalstu konstitūcijās.”⁷⁶ EST norādīja, ka Hartas 53. pants apstiprina, ka gadījumos, kad ES tiesību aktā ir prasīti valsts īstenošanas pasākumi, valsts

⁷²Dimitrakopoulos I. Conflicts between EU law and National Constitutional Law in the Field of Fundamental Rights.p.2.Pieejams:<https://www.ejtn.eu/PageFiles/17318/DIMITRAKOPOULOS%20Conflicts%20between%20EU%20law%20and%20National%20Constitutional%20Law.pdf> [aplūkots 15.05.2022]

⁷³ EST 26.02.2013. spriedums lietā C-399/11 Stefano Melloni v Ministerio Fiscal

⁷⁴ The Spanish Constitution [Spānijas konstitūcija] 24.pants Pieejams: <https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionINGLES.pdf> [aplūkots 03.05.2022]

⁷⁵EST 26.02.2013. spriedums lietā C-399/11 Stefano Melloni v Ministerio Fiscal 1.rindkopa

⁷⁶ Eiropas Savienības Pamattiesību Harta 2012/C 326/02. Pieņemta 07.12.2000. [26.10.2012. red.]53.pants

iestādes un tiesas var brīvi piemērot valsts pamattiesību aizsardzības standartus ar nosacījumu, ka Hartā paredzētais aizsardzības līmenis netiek kaitēts un tādējādi netiek apdraudēta ES tiesību aktu prioritāte, vienotība un efektivitāte.⁷⁷ Saskaņā ar EST teikto, pamatlēmums atspoguļo visu dalībvalstu panākto vienprātību attiecībā uz ES tiesību aktos paredzēto procesuālo tiesību darbības jomu, kas ir personām, kuras notiesātas un uz kurām attiecas Eiropas apcietināšanas orderis.⁷⁸ EST norādīja Spānijai, ka augstāks pamattiesību līmenis, kā tas noteikts Pamattiesību hartā, nedrīkst būt, ja tas negatīvi ietekmētu ES tiesību prioritāti. Praktiski tiesa noteica, ka tiesību normas ir jāpiemēro, ja tās atbilst Pamattiesību hartai un konstitūcijā noteiktais pamattiesību standarts, pa, ja tas ir augstāks, nedrīkst ietekmēt ES tiesību prioritāti, kas būtiski paplašināja hartas darbības jomu. Ar 2013. gada *Melloni* spriedumu EST arī nolēma, ka Hartā noteiktās kopējās pamattiesības prevalē pār valstu konstitūcijām. Saskaņā ar EST iedibināto judikatūru citās ES tiesību jomās dalībvalstis joprojām var pārsniegt ES tiesību aktos noteikto, taču tikai tiktāl, ciktāl Savienība nav pilnībā regulējusi šo kompetenci. Līdzīgu nostāju EST arī saglabāja *Åkerberg Fransson* lietā, nosakot, ka ES tiesiskajā kārtībā garantētās pamattiesības ir piemērojamas visās situācijās, ko regulē ES tiesību akti, bet ne ārpus šādām situācijām.⁷⁹

Otrai konfliktsituācijai atbilst *Kreil*⁸⁰ lieta par konstitucionālu noteikumu, kas liedza sievietēm dienēt militārās pozīcijas, kas saistītas ar ieroču izmantošanu, sadursmi ar Direktīvu 76/207/EEK par vienlīdzīgu attieksmi. Vācija apgalvoja, ka kopējās ārpolitikas un drošības politikas joma ir daļa no dalībvalstu suverenitātes un uz to galvenokārt neattiecas Kopienas tiesību akti, kam EST nepiekrīta, norādot, ka “dalībvalstīm ir jāpieņem atbilstoši pasākumi savas iekšējās un ārējās drošības nodrošināšanai, pieņemot lēmumus par savu bruņoto spēku organizāciju; tomēr no tā neizriet, ka šādi lēmumi pilnībā neietilpst Kopienas tiesību piemērošanas jomā.”⁸¹ Tobrīd ES nepastāvēja kompetence bruņoto spēku jomā, bet EST secināja, ka šāda politika pārkāpj vienlīdzīgas attieksmes principu pret vīriešiem un sievietēm attiecībā uz piekļuvi nodarbinātībai.

ES ir nodrošināts augsts pamattiesību aizsardzības līmenis un EST sargā vienotu šī līmeņa uzturēšanu arī visās dalībvalstīs. Zemāku pamattiesību līmeni, kāds ir noteikts ES tiesībās, kā atkāpi dalībvalstis praktiski vairs nevarētu pamatot, jo Pamattiesību hartā noteiktais aizsardzības līmenis ir saistošs dalībvalstīm kā primārais tiesību akts. Noteikt augstāku aizsardzības līmeni par to, kurš noteikts Hartā, EST skatījumā arī nav pieļaujams, ja tas grauj

⁷⁷ EST 26.02.2013. spriedums lietā C-399/11 Stefano Melloni v Ministerio Fiscal. 60.rindkopa

⁷⁸ Ibid 62.rindkopa

⁷⁹ EST 07.05.2013. spriedums lietā C-617/10 Åklagaren v Hans Åkerberg Fransson

⁸⁰ EST 11.01.2000 spriedums lietā C-285/98 Tanja Kreil v Bundesrepublik Deutschland

⁸¹ Ibid 15.rindkopa

ES pārākumu, vienotību un efektivitāti. Būfībā EST ļauj dalībvalstīm noteikt pamattiesību līmeni tajos jautājumos, kuri netiek stingri regulēti ES tiesībās. Autore uzskata, ka pamattiesību atkāpe reti gūst izpausmi praksē, jo ES tiek nodrošināts vienots pamattiesību aizsardzības mehānisms, kas ir saskaņots ar konstitūcijās ietvertu pamattiesību standartu. Līdztekus pamattiesību pārbaudei, šie konstitucionālās tiesas lēmumi, jo īpaši *Solange I*, nodrošināja pamatu konstitucionālās identitātes pārbaudei, kā arī iedvesmu *ultra vires* pārskatīšanai.⁸²

2.2. *Ultra vires* atkāpe

Iestājoties ES, dalībvalstis ir nodevušas daļu savu kompetenču attiecībā uz kurām ES ir leģitīmas tiesības darboties to ietvaros, ko paredz arī kompetenču princips. Dažās jomās ES ir ekskluzīva kompetence, piemēram, iekšējais tirgus vai monetārā politika, bet dažās dalītā, piemēram, patērētāju aizsardzībā vai nodarbinātībā.⁸³ Līgumos ir noteikts attiecībā uz kurām kompetencēm tiesību aktus var pieņemt ES, dalībvalstu valdības vai abas kopā. Ja ES rīkojas ārpus tai piešķirtajām kompetencēm, tad dalībvalsts tiesa var nepiemērot ES tiesību pārākumu, argumentējot to ar ES rīcību, kur ES pārkāpj ar iestāšanos ES nodotās valstu kompetences.

Ultra vires nozīmē iziešanu ārpus kompetencēm vai tiešā tulkojumā nozīmē “pārsniedzot pilnvaras” vai “ārpus pilnvarām”. Sākotnēji tas parādījās korporāciju (sabiedrību) tiesībās un apzīmēja korporācijas darbību, kas neatbilda tās statūtiem, savukārt korporācijas akts, kas neatbilda tās statūtiem, tika uzskatīts par spēkā neesošu vai atceļamu.⁸⁴ Ar laiku šis princips tika pārņemts arī publiskajās tiesībās un “būfībā *ultra vires* doktrīnu publiskajās tiesībās jau kopš 19. gadsimta ir attīstījušas galvenokārt tiesas.”⁸⁵ ES var īstenot savas pilnvaras attiecībā uz tām kompetencēm, ko dalībvalstis ir nodevušas, iestājoties ES, lai veicinātu sadarbību un savstarpēju palīdzību saskaņā ar kompetenču piešķiršanas principu. Ja tiek pārkāpts kompetenču piešķiršanas princips, tad dalībvalstis var izvēlēties nepiemērot ES tiesības konkrētajā jautājumā, bet valsts tiesas nevar tās atcelt vai padarīt par spēkā neesošām.

Problemātika šajā jautājumā saistās ar to, ka ES kompetenču pārkāpuma principa gadījumos nav nozīmējusi konkrētu tiesu, kas risinātu ES kompetenču pārkāpuma jautājumus.

⁸² Preshova D. 2019, p.47

⁸³ Kompetences sadalījums Eiropas Savienībā Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=URISERV:ai0020> [aplūkots 18.04.2022.]

⁸⁴ Branta A. *Ultra vires* principa izpratne un tā piemērošana Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumos. 2007. Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/runas-un-raksti/ultra-vires-principa-izpratne-un-ta-piemerosana-latvijas-republikas-satversmes-tiesas-spriedumos/> [aplūkots 10.04.2022.]

⁸⁵ *Ibid*

No judikatūras izriet, ka EST patur šīs tiesības sev, jo “kad tiek vērtētas tiesības *ultra vires*, formāli tās ir ES tiesības, kuras tiek interpretētas, un to darīt ir atļauts vienīgi EST.”⁸⁶ Šis problēmjautājums rada spriedzi starp EST un dalībvalstu konstitucionālajām tiesām. Valstis, piemēram, Vācija, kur Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa uzskatāma par šīs atkāpes iniciatoru, ir izdarījusi atkāpi, ka kompetenču pārsniegšanas gadījumā nepiemēros ES tiesības, bet pati noteiks *ultra vires* kontroli. Nesenais 2020.gada 5.maija Vācijas Konstitucionālās tiesas spriedums ir viens no pēdējā laika prakses zīmīgākajiem spriedumiem attiecībā uz *ultra vires* rīcības konstatēšanu, tādēļ lietderīgi ir aplūkot vispirms Vācijas attieksmi pret *ultra vires* atkāpi, kā arī noskaidrot citu valstu praksi.

2.2.1.Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas pieredze

Vācijas Konstitucionālo tiesu var saukt par vienu no ietekmīgākajām visā Savienībā, jo tieši šīs tiesas nostāju daudzas dalībvalstu tiesas ņem par piemēru, tādēļ tieši Vācijas Konstitucionālās tiesas izstrādātie konstitucionālās pretestības virzieni ir pamatā daudzām darbā aplūkotajām atkāpes doktrīnām. Attiecībā uz kompetenču pārkāpuma gadījumu jāsecina, ka Vācija pēdējos gados ir nonākusi nesaskaņās ar EST par pārkāpuma principu, bet šīs nesaskaņas nav jaunums un saasinātas attiecības starp dalībvalsti un EST ir pastāvējušas vienmēr, kad ir runa par kompetenču sadalījumu.

Zīmīgs pavērsiena punkts ir Vācijas Konstitucionālās tiesas spriedums Māstrihtas līguma lietā⁸⁷, kad Vācijas Federatīvā Konstitucionālā tiesa vērtēja, vai pievienošanās Māstrihtas līgumam ir atbilstoša Vācijas tiesībām. Sūdzības iesniedzējs apgalvoja, ka, ņemot vērā ES kvalificētā vairākuma balsošanas sistēmu, jebkura varas nodošana no Vācijas uz ES saskaņā ar Māstrihtas līgumu, kas nepieciešama, pārkāpj demokrātijas principu.⁸⁸ Vācijas tiesa noteica ierobežojumus ES nodotās varas apjomam. Ja Bundestāgs nodod pārāk daudz savu kompetenču, pārāk liela valsts vara tiktu leģitimēta netieši, rezultātā tiktu pārkāpts demokrātijas princips.⁸⁹ Tiesa tomēr nenorādīja, kur šī robeža varētu būt. Saskaņā ar konstitucionālās tiesas teikto, tiesību akti, kas pieņemti saskaņā ar šādiem “līguma grozījumiem ar interpretāciju”,

⁸⁶Buka A., Schewe C, Strazdiņš Ģ. 2020, 106.lpp.

⁸⁷ BVerfGE 89, 155 12.10.1993. spriedums lietā Maastricht, Pieejams: <https://iow.eui.eu/wp-content/uploads/sites/18/2013/04/06-Von-Bogdandy-German-Federal-Constitutional-Court.pdf> [aplūkots 20.04.2022.]

⁸⁸ Boom, J.S. The European Union after the Maastricht Decision: Will Germany Be the “Virginia of Europe?” The American Journal of Comparative Law, Vol. 43, no. 2, 1995, p. 178.

⁸⁹ Ibid

Vācijā nebūtu saistoši, Vācijas valsts iestādēm būtu konstitucionāli aizliegts tos īstenot,⁹⁰ kā arī, ja nerīkojas saskaņā ar Bundestāga skaidri piešķirtajām pilnvarām, tad ES un tās iestādes rīkotos *ultra vires*.

Vācijas tiesas spriedums izsauca ažiotažu, raisot jautājumu par turpmāko ES integrāciju. Svarīgākais no paziņojumiem noteica, ka “Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa pārbaudīs, vai Eiropas institūciju un orgānu tiesību akti ietilpst vai pārsniedz tām nodotās suverēnās pilnvaras”⁹¹, proti, nosakot, ka ES tiesību robežas Vācijā noteiks Vācijas Konstitucionālā tiesa, ne EST. Papildus Māstrihtas līguma konstitucionalitātei tiesa nolēma, ka: 1) Vācijas konstitucionālā tiesa patur jurisdikciju pamattiesību aizsardzības garantēšanā, kas nozīmē, ka tiesai ir arī tiesības vērtēt ES iestāžu izdotos aktus un to atbilstību Vācijas pamattiesībām; 2) Vācija nosaka to kompetenču skaitu, ko drīkt konstitucionāli nodot ES; 3) Tiesa noteica, ka Māstrihtas līgums un tam pievienotie tiesību akti paplašina ES tiesību robežas. Tas nozīmē, ka Vācijas Konstitucionālā tiesa uzraudzīs atļauti nodoto pilnvaru robežas un lems, kad Savienības akti ir *ultra vires*.⁹² Ar Māstrihtas līguma lietu tika noteiktas ES integritācijas robežas, tomēr tiesa nenoteica konkrētas kompetences, kuras paliek Vācijas ziņā.

Turpmāk praksē BVerfG ir izvirzījusi kritērijus, lai EST rīcību varētu atzīt par rīcību ārpus kompetencēm, skatot lietu *Honeywell*⁹³, kurā citstarp tika vērtēts arī *Mangold* lietas spriedums. *Mangold*⁹⁴ lietā EST lēma par Vācijas darba tiesību regulējuma neatbilstību ar Direktīvu 2000/78/EK, kura bija vērsta pret diskrimināciju darbā. Direktīvas ieviešanas termiņš Vācijā vēl nebija notecējis, kā arī Vācija uzskatīja, ka EST bija pārkāpusi savas kompetences, nosakot, ka ES tiesībās pastāv vispārējs diskriminācijas aizliegums. BVerfG secināja, ka EST bija pārkāpusi savas kompetences, tātad rīkojusies *ultra vires*. Savā turpmākajā *Honeywell* lēmumā Federālā Konstitucionālā tiesa liedza iespēju precizēt *ultra vires* doktrīnu.⁹⁵ BVerfG norādīja trīs nosacījumus, pēc kuriem rīcība ir atzīstama par *ultra vires*. Pirmkārt, ja pastāv šaubas par kādu jautājumu un ES kompetenču interpretāciju, tad vispirms ir jāuzdod EST jautājums prejudiciālā nolēmuma procedūras ietvaros, lai noskaidrotu EST viedokli. Otrkārt,

⁹⁰ Boom, J.S. The European Union after the Maastricht Decision: Will Germany Be the “Virginia of Europe?” The American Journal of Comparative Law, Vol. 43, no. 2, 1995, p. 178.

⁹¹ BVerfGE 89, 155 12.10.1993. spriedums lietā Maastricht, Pieejams: <https://iow.eui.eu/wpcontent/uploads/sites/18/2013/04/06-Von-Bogdandy-German-Federal-Constitutional-Court.pdf> [aplūkots 16.04.2022.]

⁹² Boom, J.S., 1995, p. 178.

⁹³ BVerfG 2 BvR 06.07.2010. spriedums lietā 2661/06 Pieejams: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2010/07/rs20100706_2bvr266106en.html [aplūkots 16.04.2022.]

⁹⁴ EST 22.11.2005. spriedums lietā C-144/04 Werner Mangold v Rüdiger Helm.

⁹⁵ Petersen N., Chatziathanasiou K., Primacy’s Twilight? On the Legal Consequences of the Ruling of the Federal Constitutional Court of 5 May 2020 for the Primacy of EU Law, 2021., p.23-24.

ES kompetenču kontrole ir jāsteno Eiropas tiesībām draudzīgi.⁹⁶ Visbeidzot, lai atzītu ES kompetenču pārkāpumu, tam ir jābūt acīmredzami un rezultātā sistēmiski-būtiski jāpārgroza kompetenču sadalījumu. Konkrētajā lietā BVerfG nolēma, ka Tiesa joprojām ir rīkojusies savas kompetences ietvaros lietā *Mangold*, atzīstot ka pēdējai bija tiesības dinamiski interpretēt ES līgumus⁹⁷, jo *Mangold* lietā apstrīdētās kompetences bija saistīta ar vecuma diskriminācijas regulējumu un šo kompetenci EST “neuzbūra”, jo tā noteikta Līgumā par Eiropas Savienības darbību (turpmāk-LESD) 19.pantā, tāpēc *Mangold* lieta, lai arī tā ir kļūdaina, tomēr tā sistēmiski-būtiski negroza kompetenču sadali.

2014.gadā Vācija risināja *ultra vires* atkāpi arī *OMT*⁹⁸ spriedumā, kur Vācijas tiesa uzdeva prejudiciālo jautājumu par ES rīcību ārpus tās kompetencēm, proti, vai Eiropas Centrālā banka (turpmāk-ECB) pārkāpj savas pilnvaras attiecībā uz LESD, kas aizliedz dalībvalstu budžetu monetāro finansēšanu.Ar *OMT* mehānismu jeb *Outright monetary transactions* tika paredzēta neierobežota iespēja uzpirkt dalībvalstu obligācijas, kas nozīmētu sniegt citām dalībvalstīm atbalstu saistību izpildē, ko aizliedz LESD 125.pants. Vācija uzskatīja, ka ECB rīkojas ārpus tās kompetencēm, jo ECB mērķis saskaņā ar LESD 127.pantu ir nodrošināt monetāro politiku un neiejaukties ekonomiskajā politikā. EST atbildēja, ka ECB nepārkāpj tai piešķirtās kompetences. Saskaņā ar *Honeywell* standartu *OMT* lēmums acīmredzami pārsniegtu ES kompetenci, radot strukturālas izmaiņas kompetenču līdzsvarā, ja vien tas netiek interpretēts šauri. Rezultātā tāpat kā *Mangold* lietā tiesa piekāpās EST un pieņēma tās interpretāciju. Tomēr neskatoties uz iepriekšējo pretimnākošo Vācijas tiesas attieksmi, Vācija 2020.gadā pieņēma nolēmumu, kas ir uzskatāms par unikālu un dumpiniecisku ES tiesību sistēmas izaicinājumu.

2020.gada 5.maijā Vācijas Konstitucionālā tiesa pieņēma spriedumu⁹⁹ lietā par konstitucionālajām sūdzībām pret ECB un secināja, ka EST, sniedzot prejudiciālo nolēmumu *Weiss*¹⁰⁰ spriedumā ir rīkojusies *ultra vires*. Strīds lietā ir par ECB Valsts sektora aktīvu iegādes programmu (*Public Sector Purchase Programme*, saīsinājumā – PSPP) un aizliegumu Vācijas Federālajai bankai tajā piedalīties. Vācijas Konstitucionālās tiesas ieskatā EST nebija pilnvērtīgi izvērtējusi samērīguma principu attiecībā uz kompetences sadalījumu starp ES un dalībvalstīm, ieskaitot PSPP faktisko ietekmi uz ekonomisko politiku, un nebija piemērojusi

⁹⁶ Buka A., Schewe C, Strazdiņš Ģ. 2020, 111.lpp

⁹⁷Petersen N., Chatziathanasiou K., 2021.,p.23-24.

⁹⁸ BVerfG, 2 BvR 14.01.2014 spriedums lietā 2728/13 Pieejams:

https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2014/01/rs20140114_2bvr272813en.html [aplūkots 07.04.2022.]

⁹⁹ BVerfG 2 BvR 05.05.2020 spriedums 859/15.Pieejams:

https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2020/05/rs20200505_2bvr085915en.html [aplūkots 07.04.2022.]

¹⁰⁰ EST 11.12.2018. gada spriedums lietā C-493/17 Weiss and Others

pietiekami stingrus samērīguma principa pārbaudes kritērijus.¹⁰¹ Vācijas tiesa secināja, ka EST ir pēc būtības pārkāpusi tai paredzētās tiesības un rīkojusies *ultra vires*, nepiekrītot EST samērīguma principa interpretācijai. Autoresprāt, Vācijas Konstitucionālās tiesas atsauce uz samērīguma kritēriju ir vērtējama kritiski, jo tas ir subjektīvs un plūstošs kritērijs, tādēļ nebūtu labākais kompetenču robežu noteikšanai. Vienlaikus Vācijas Konstitucionālā tiesa arī noteica, ka tai nav saistošs *Weiss* spriedums, jo EST, sniedzot atbildes uz prejudiciālajiem jautājumiem, ir rīkojusies *ultra vires*. *Weiss* spriedumā jau 2018.gadā EST noteica PSPP saderību ar ES tiesībām, atbildot uz prejudiciālo jautājumu. Vācijas tiesa tāpat noteica 3 mēnešu termiņu, kura laikā ECB jāsniedz jauns lēmums, kas, Autoresprāt, nav juridiski pamatots, jo ECB šādas tiesības neparedz. Šis spriedums radīja nozīmīgu precedentu attiecībā uz ES tiesību pārkāpumu, jo, tiesa, pasludinot ES rīcību par *ultra vires*, nosaka to, ka EST spriedumam nav saistoša spēka Vācijā.

Vācijas Konstitucionālā tiesa praksē ir noteikusi teorētiskas robežas, tomēr ir izvairījusies no atklāta konflikta ar EST. Vācijas tiesas 2020.gada spriedums ir unikāls, jo atklāti nosaka, ka EST spriedums ir *ultra vires*. Tas ir izaicinājums ES tiesību sistēmai, jo iedrošina citas dalībvalstis cīņai ar ES tiesībām, un ilgi nebija jāgaida, kad to savā pamatojumā izmantoja Polijas Konstitucionālais tribunāls, kas plašāk tiks aplūkots 2.2.3.nodaļā. Tāpat Vācijas Konstitucionālais nolēmums ir "zaļā gaisma" neievērot EST nolēmumus ne tikai konstitucionālām tiesām, bet arī pārējām dalībvalstu tiesām – tā tas izriet, piemēram, no Ungārijas paziņojuma, ka tai nav jāievēro EST nolēmums.¹⁰²

2.2.2.Citu dalībvalstu pieredze

Vācijas konstitucionālā tiesas judikatūra ir svarīgs atskaites punkts daudzām citu dalībvalstu konstitucionālajām tiesām, un Vācijas tiesas izstrādātās atkāpes ir rezonējušas ar daudzām no tām, bet dalībvalstis ir izstrādājušas arī savas doktrīnas un sapratni par ES kompetenču pārsniegšanu. Vācija nepārprotami ietekmē citu dalībvalstu tiesu praksi, proti, Vācijas Māstrihtas līguma lietas un vēlāk *Honeywell* sprieduma pieņemto atkāpi ir pieņēmušas arī citas dalībvalstis. *Ultra vires* kompetenču pārkāpuma atkāpes skatīšanu sev ir atstājusi, piemēram, Beļģija. Beļģijas Konstitucionālā tiesa plaši uzskatīta par vienu no eiropilākajām

¹⁰¹ Markus K. Vācijas Konstitucionālā tiesa: pieci nozīmīgākie nolēmumi. Jurista Vārds, 2021., Nr. 45, 12.-15.lpp.

¹⁰² Soņeca V. Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa met izaicinājumu EST – kurai pieder galavārds? Jurista Vārds, 2020., Nr. 21, 12.-16.lpp.

konstitucionālajām tiesām ES, bet nolēmumā 62/2016¹⁰³ ir negaidīti sevi pievienojusi to konstitucionālo tiesu sarakstam, kas neatzīst EST skatījumu uz pārākumu pār nacionālajām konstitūcijām.¹⁰⁴

Vācijas ietekme vērojama, piemēram, arī Čehijā, kur lietā attiecībā uz Lisabonas līguma pievienošanās pārskatīšanu, tiesa atsaucās uz *Solange II* un Māstrihtas līguma lietu, norādot, ka “konstitucionālā tiesa kopumā atzīst ES institucionālā ietvara funkcionalitāti piešķirto kompetenču īstenošanas apjoma pārskatīšanas nodrošināšanai, tomēr tās pozīcija var mainīties nākotnē, ja izrādīsies, ka šī sistēma ir uzskatāmi nefunkcionāla.”¹⁰⁵ Čehiju varētu uzskatīt par integrācijai draudzīgu valsti, tomēr Čehijas Konstitucionālā tiesa bija pirmā dalībvalsts tiesa, kas pasludināja ES tiesību aktu *ultra vires*.¹⁰⁶ Čehijas Konstitucionālās tiesas atbilde, saukta arī par Slovākijas pensiju lietu¹⁰⁷, nonāca tiešā konfliktā ar EST spriedumu *Landtová* lieta¹⁰⁸, kur Čehijas tiesa pasludināja EST spriedumu par *ultra vires*. Strīds lietā pastāvēja par iespējami diskriminējošu pensiju sistēmu Čehijā, kas radās Čehoslovākijas sabrukuma rezultātā un paredzēja atšķirīgu pensiju apmēru Čehijas un Slovākijas pilsoņiem. Saskaņā ar konvenciju, kas tika noslēgta starp Slovākiju un Čehiju 20.pantu “gadījumā, ja Čehijas Republikas pilsonis izpilda likumā noteiktos nosacījumus par tiesībām uz pabalstu un ja šis pabalsts būtu saskaņā ar Čehijas valsts tiesību aktiem augstāks nekā pabalsts saskaņā ar konvenciju, tad ir jānodrošina pensiju maksājumi, kas atbilst augstākajai summai saskaņā ar valsts tiesību aktiem”¹⁰⁹, proti, personai ir jāpaaugstina pensija. Čehijas pilsoņi, kuri bija strādājuši Čehijas teritorijā, tika nostādīti labākā situācijā, jo Čehijas pilsoņiem, kuru darba devējs atradās Slovākijā, faktiski paredzēja mazāku pensijas apmēru. Tādējādi Čehijas pilsoņi, kuri dzīvoja Čehijā bija nostādīti labvēlīgākā pozīcijā un Čehijas Konstitucionālā tiesa to atzina par tādu tiesību uz sociālo nodrošinājumu vecumdienās un vienlīdzības principa pārkāpums, kas prasīja, ka visiem Čehijas pilsoņiem būtu jāmaksā vienāda pensija.¹¹⁰

Čehijas tiesa vērsās EST ar prejudiciālo jautājumu par pensiju apmēra noteikšanu, kur EST noteica, ka, šads noteikums rada tiešu diskrimināciju pilsonības dēļ un pārkāpj vienlīdzīgas attieksmes principu, kas aizliedz ne tikai atklātu diskrimināciju to personu

¹⁰³ Beļģijas Konstitucionālā tiesa 28.04.2016. spriedumā lietā 62/2016

¹⁰⁴ Gérard P., Verrijdt W., *Belgian Constitutional Court Adopts National Identity Discourse*. *European Constitutional Law Review*, Cambridge University Press, 2017. p.182.

¹⁰⁵ Čehijas konstitucionālās tiesas 26.11.2008 spriedums lietā ÚS 19/08.120.rindkopa.

¹⁰⁶ Petersen N., Chatziathanasiou K., 2021., p.29.

¹⁰⁷ Čehijas Konstitucionālās tiesas 31.01.2012. spriedums lietā Pl. ÚS 5/12: Slovak Pensions Pieejams: <https://www.usoud.cz/en/decisions/2012-01-31-pl-us-5-12-slovak-pensions> [aplūkots 15.04.2022.]

¹⁰⁸ EST 22.06.2011. spriedums lietā C-399/09 Marie Landtová v Česká správa socialního zabezpečení.

¹⁰⁹ Ibid 12.rindkopa

¹¹⁰ Petersen N., Chatziathanasiou K., 2021., p.30.

pilsonības dēļ, kuras gūst labumu no sociālā nodrošinājuma shēmām, bet vēl arī visas slēptās diskriminācijas formas, kas, piemērojot citus nošķiršanas kritērijus, faktiski izraisa tādu pašu rezultātu.¹¹¹ Tāpat tiesa norādīja uz netiešu diskrimināciju- “diskrimināciju pilsonības dēļ, kas izriet no dzīvesvietas kritērija, attiecībā uz tām personām, kas izmanto savas tiesības brīvi pārvietoties.”¹¹² Čehijas tiesa neatzina šādu EST interpretāciju un norādīja, ka *Landtová* lietā EST rīkojās *ultra vires* un pēc tam piešķīra Čehijas valsts tiesību aktiem prioritāti pār ES tiesību aktiem.

Čehijas tiesa centās paskaidrot savu nostāju attiecībā uz *ultra vires*, norādot, ka “nenošķirt tiesiskās kārtības, kas izriet no valsts ar vienotu sociālā nodrošinājuma sistēmu, sabrukumu no pasākumiem, kas attiecas uz personu brīvas pārvietošanās EK vai ES sekām sociālā nodrošinājuma sistēmā, nozīmē nespēju cienīt Eiropas vēsturi, tas nozīmē salīdzināt nesalīdzināmo.”¹¹³ Būtībā tiesa noteica, ka patur sev tiesības uz regulas interpretāciju. Tomēr šis Čehijas tiesas spriedums ir uzskatāms par tiesas novirzi no normas un izņēmuma gadījumu.¹¹⁴ Tiesas pamatojumam trūkt pārliecinošas argumentācijas, tādēļ, Autoresprāt, šis strīds ir mazāk saistīts ar ES rīcības kompetenču pārkāpuma noteikšanu, bet ir uzskatāms par iekšēju konfliktu.

Arī Dānijas Konstitucionālā tiesa spriedumā *Dansk Industri*¹¹⁵, kas saukts arī par *Ajos* atzina EST rīcību par *ultra vires*. Strīds privāttiesību sektorā bija starp bijušo darba devēju un darbinieku par to, vai ES nostiprinātais vecuma diskriminācijas aizlieguma princips ir pārāks pār Dānijas normatīvajos aktos noteikto aizliegumu, sasniedzot konkrētu vecumu, saņemt atļaušanas pabalstu. Dalībvalsts tiesību akti neparedzēja pieteikuma iesniedzējam atlīdzību par darba attiecību pirmstermiņa pārtraukšanu, jo darbinieks bija sasniedzis pensijas vecumu un viņam bija tiesības uz vecuma pensijas izmaksu. Šāds nacionālais regulējums neatbilda ES direktīvai par vienlīdzīgu attieksmi darba vietā un vecuma diskriminācijas aizliegumu. Strīds pastāvēja par diviem juridiskajiem jautājumiem-pirmais attiecās uz nediskriminācijas vecuma dēļ principa darbības jomu. Konkrētāk, jautājums bija par to, vai šis princips varētu būt pārāks par Dānijas statūtiem, kas atņēma darbiniekam atļaušanas pabalstu, ja darbinieks sasniedza noteiktu vecumu. Un, kas ir cieši saistīts, vai valsts tiesa varētu šādās situācijās

¹¹¹ EST 22.06.2011. spriedums lietā C-399/09 Marie Landtová v Česká správa socialního zabezpečení.

¹¹² Ibid. 49.rindkopa

¹¹³ Komarek J. Playing With Matches: The Czech Constitutional Court's Ultra Vires Revolution. Verfblog, 2022, Pieejams: <https://verfassungsblog.de/playing-matches-czech-constitutional-courts-ultra-vires-revolution/> [aplūkots 18.04.2022]

¹¹⁴ Petersen N., Chatziathanasiou K., 2021., p.31.

¹¹⁵ EST 19.04.2016. spriedums lietā C-441/14 Dansk Industri (DI) v Sucession Karsten Eigil Rasmussen

nediskriminācijas vecuma dēļ principu salīdzināt ar tiesiskās noteiktības un tiesiskās paļāvības aizsardzības principiem un secināt, ka pēdējam ir priekšroka?¹¹⁶

Dānijas Augstākā tiesa lūdza EST prejudiciālo nolēmumu par jautājumu, vai ES tiesību vispārīgo principu par diskrimināciju vecuma dēļ, var interpretēt kā tādu, kas liedz piemērot attiecīgo valsts tiesību aktu, un vai šajā strīdā tiesa var noteikt diskriminācijas vecuma dēļ principa neatbilstību tiesiskās noteiktības un tiesiskās paļāvības aizsardzības principiem.¹¹⁷ EST norādīja, ka nacionālās tiesības nevar paredzēt izņēmums un “šo pienākumu neietekmē nedz tiesiskās noteiktības un tiesiskās paļāvības aizsardzības principi, nedz arī iespēja personai saukt pie atbildības attiecīgo dalībvalsti par Savienības tiesību pārkāpumu, ja tā uzskata, ka tai ir nodarīts kaitējums tādas valsts tiesību normas piemērošanas dēļ, kas ir pretrunā Savienības tiesībām.”¹¹⁸ Atsauce uz tiesisko paļāvību un noteiktību, kas citstarp ir arī ir vispārīgi ES tiesību principi, nav attaisnojama, lai valsts tiesību noteikumiem, kas nav saderīgi ar ES tiesībām, sniegtu prioritāti. *Ajos* lietā EST apstiprināja savus secinājumus lietās *Mangold* un *Kücükdeveci*¹¹⁹, ka nediskriminācijas vecuma dēļ principa saknes ir meklējamas dažādos starptautiskos instrumentos un dalībvalstu kopējās konstitucionālajās tradīcijās.¹²⁰ Dānijas Augstākā tiesa nepakļāvās EST un rīkojās pretēji tam kā EST uzskatīja, ka tas ir jādara.¹²¹

Dānijas tiesa nepiekrīta EST sniegtajai interpretācijai un 2016.gadā atzina EST spriedumu par spēkā neesošu dalībvalstī, kā arī atteicās sekot *Mangold* lietā noteiktajam precedentam. Dānijas tiesa atbildē noteica, ka diskriminācijas aizlieguma princips nav tieši piemērojams un ka augstākā tiesa ES tiešo iedarbību izvērtē pati, balstoties uz Dānijas likumu par pievienošanos.¹²² Dānijas Augstākā tiesa norāda, ka ES tiesību vispārējo principu avots nav atrodams Līgumos, tāpēc vispārīgie principi Dānijā nav tieši piemērojami; pat ne LES 6.pants, kas skaidri paredz, ka ES aizsargā pamattiesības, jo tās cita starpā ir ES tiesību vispārējie principi.¹²³ Dānijas tiesa nesniedz stingrus argumentus tam, kāpēc nav iespējama interpretācija

¹¹⁶Madsen M.,Olsen H,Šald U., Legal Disintegration? The Ruling of the Danish Supreme Court in AJOS.Pieejams: <https://verfassungsblog.de/legal-disintegration-the-ruling-of-the-danish-supreme-court-in-ajos/> [aplūkots 22.04.2022]

¹¹⁷ EST 19.04.2016. spriedums lietā C-441/14 Dansk Industri (DI) v Sucession Karsten Eigil Rasmussen 20.rindkopa

¹¹⁸Ibid 43.rindkopa

¹¹⁹ EST 19.01.2010. spriedums lietā C-555/07 Seda Küçükdeveci v Swedex GmbH & Co. KG.

¹²⁰ Ibid 22.rindkopa

¹²¹ Nielsen R.,Tvarno C. Danish Supreme Court infringes the EU treaties by its ruling in the AJOS case Pieejams:<http://arbetsratt.juridicum.su.se/Filer/PDF/klaw46/danish-supreme-court-infringes-the-eu-treatie.pdf> [aplūkots 18.04.2022]

¹²² Dānijas Konstitucionālās tiesas 06.12.2016 spriedums lietā 15/2014 DI acting for Ajos A/S vs. The estate left by A Pieejams: <https://domstol.dk/media/2udgvvvb/judgment-15-2014.pdf> [aplūkots 18.04.2022.]

¹²³ Ibid

atbilstoši direktīvai. Bet Dānijas likumdevējs iejaucās un grozīja nacionālos noteikumus, ka šāds regulējums tagad neatbilst ES tiesībām. Problēma tika atrisināta ar likumdevēja iejaukšanos, ne tiesas interpretāciju, tādēļ šobrīd Dānijas likumi ir saskanīgi ar ES tiesībām.

Tikai trīs tiesas ir faktiski atzinušas ES tiesību aktu par *ultra vires*, atklāti noliedzot pārākumu: Čehijas Konstitucionālā tiesa *Landtová* lietā, Dānijas Augstākā tiesa *Ajos* lietā un pēdējā un iespējams visievērojamākā, Vācijas Konstitucionālā tiesa savā nesenajā *Weiss* spriedumā par publiskā sektora iepirkumu programmu (PSPP).¹²⁴ Bet, gūstot iedvesmu no Vācijas, Polijas Konstitucionālais tribunāls 2021.gadā nāca klajā ar spriedumu, ar kuru satricināja ES tiesību sistēmu vairāk kā Vācijas Konstitucionālā tiesa.

2.2.3. Polijas Konstitucionālā tribunāla 2021.gada spriedums

2021.gadā Polijas Konstitucionālais tribunāls pieņēma spriedumu saistībā ar ES līgumu pantu atzīšanu par nesavienojamiem ar Polijas konstitūciju, kas viennozīmīgi izsauca rezonansi starptautiskajā telpā. Lai arī iepriekš konstitucionālās tiesas ir vairākkārt apšaubījušas ES aktu saderību ar nacionālajām tiesībām, tomēr šī ir pirmā reize, kad konstitucionālā tiesa noteica ES primāro tiesību aktu neatbilstību ar Konstitūciju. Šis ir būtisks precedents, jo primārie tiesību akti ir ES pamats, uz kura balstās visa tiesību sistēma.

Polijas un ES attiecības ir bijušas saasinātas jau vairākus gadus. Iemesls tam ir domstarpības par kopīgām Eiropas vērtībām. Polijas vērtību izpratni ietekmē katoļticība, kā arī vēsturiskā Austrumeiropas izpratne par vērtībām. Piemēram, šāds konfliktjautājums ir par abortiem, kur Konstitucionālā tribunāla 2020. gada oktobra spriedumu lietā K 1/20, kurā tika apgalvots, ka izņēmuma noteikšana abortu aizliegumam attiecībā uz augļa anomālijām ir antikonstitucionāla.¹²⁵ Ar šādu lēmumu 1993.gada abortu aizlieguma likums tika padarīts par vēl stingrāku. Tādējādi Polija ir viena no divām ES dalībvalstīm ar ļoti ierobežojošiem abortu likumiem, un šī nostāja ir kļuvusi vēl izteiktāka pēc Eiropas Parlamenta 2021. gada jūnija rezolūcijas, kas, lai arī nesaistoša, pasludināja piekļuvi abortiem par cilvēktiesībām.¹²⁶ Tāpat Eiropas Komisija, kas darbojas kā ES izpildvara, ir uzsākusi pārkāpumu procedūru pret Poliju saistībā ar tās reģionālo un pašvaldību no LGBT ideoloģijas brīvo zonu pieņemšanu,

¹²⁴Supremacy Scorned? A high-level podcast on the supremacy of EU law after three ultra-vires judgments. Pieejams: <https://www.universiteitleiden.nl/en/news/2021/05/supremacy-scorned-a-high-level-podcast-on-the-supremacy-of-eu-law-after-three-ultra-vires-judgments> [aplūkots 19.04.2022]

¹²⁵Polijas Konstitucionālā tribunāla spriedums lietā K 1/20

¹²⁶ Su J. Current Events. Poland and the EU: Legal Supremacy and Fragmentation. Columbia Undergraduate Law Review, 2021

apgalvojot, ka tas pārkāpj pamattiesības, vienlīdzību likuma priekšā, diskriminējot seksuālās orientācijas dēļ.¹²⁷ Tāpat aktuāls ir problēmjautājums par tiesu neatkarību Polijā, īpaši pēc Polijas galēji labējās politiskās partijas¹²⁸ nākšanas pie varas un centieniem politiski kontrolēt tiesnešu iecelšanu. Kā sacījis Vācijas Konstitucionālās tiesas prezidents Stīvens Hārbārs, “tiesu varas neatkarība Polijā labākajā gadījumā pastāv tikai uz papīra.”¹²⁹

Spriedums K 3/21¹³⁰ ir kulminācija šai ilgstošajai cīņai par ES vērtību un principu ievērošanu, kā arī par valsts suverenitāti, un tas parāda, cik tālu viena no otras atrodas ES un Polijas iestādes.¹³¹ Attiecību saasinājums starp EST un Polijas Konstitucionālo tiesu izveidojās pēc Lielās palātas lēmuma lietā C-824/18 par tiesnešu iecelšanu Polijas Augstākajā tiesā, kur EST norādīja, ka “Savienības tiesību pārākuma principam piemītošās sekas ir saistošas visām dalībvalsts iestādēm un valsts tiesību normas par tiesu kompetenču sadalījumu, tostarp konstitucionāla rakstura, nevar tam radīt šķērslī.”¹³² Atbildot uz šo spriedumu, Polijas premjerministrs Mateušs Moraveckis iesniedza lūgumu Konstitucionālajam tribunālam, lūdzot interpretēt LES 1., 2. un 19. pantu.¹³³ Tribunāls 2021. gada 7. oktobrī pasludināja spriedumu kā atbildi uz premjerministra uzdotajiem jautājumiem.

Polijas tribunāls lēma, ka divi no svarīgākajiem ES dibināšanas līguma pantiem nav savienojami ar Polijas konstitūciju, proti, LES 1. pants, kas nosaka ES pastāvēšanu un kompetenču piešķiršanu no dalībvalstīm un LES 19. pants, kas nosaka EST uzdevumu garantēt vienotu tiesību piemērošanu visā Savienībā. Tribunāls argumentos norādīja, ka saskaņā ar iepriekšminētajiem LES pantiem ES iestādes darbojas *ultra vires* jeb ārpus to kompetencēm,

¹²⁷ Su J. Current Events. Poland and the EU: Legal Supremacy and Fragmentation . Columbia Undergraduate Law Review, 2021

¹²⁸ Prawo i Sprawiedliwość [Likums un taisnīgums] partija ir kontervarīvā partija, kura 2015. gada vēlēšanās kļuva par valdošo partiju Polijā. Partijas uzskati balsfīti uz Romas katoļu baznības uzskatiem daudzus jautājumus, partija ir par valsts iejaukšanos ekonomikas procesos, kā arī vairāku sabiedrībai svarīgu nozaru saglabāšanu valsts rokās.

¹²⁹ Mertucci F. Primacy, identity and ultra vires: forging the Union through law without destroying the rule of law. Pieejams: <https://geopolitique.eu/articles/primaute-identite-et-ultra-vires-forger-lunion-par-le-droit-sans-aneantir-letat-de-droit/> [aplūkots 22.04.2022]

¹³⁰ Polijas Konstitucionālā tribunāla spriedums lietā K 3/21 Pieejams: <https://trybunal.gov.pl/en/hearings/judgments/art/11662-ocena-zgodnosci-z-konstytucja-rp-wybranych-przepisow-traktatu-o-unii-europejskiej> [aplūkots 10.05.2022]

¹³¹ Baraggia A., Ragone G., Symposium. Introduction. The Polish Constitutional Tribunal Decision on the Primacy of EU Law: Alea Iacta Est. Now what? 2021, Pieejams: <http://www.icconnectblog.com/2021/10/symposium-introduction-the-polish-constitutional-tribunal-decision-on-the-primacy-of-eu-law-alea-iacta-est-now-what/> [aplūkots 22.04.2022]

¹³² EST 02.03.2021 spriedums lietā C-824/18 A.B. and Others v Krajowa Rada Sądownictwa and Others. 148. rindkopa.

¹³³ Baraggia A., Ragone G., Symposium. Introduction. The Polish Constitutional Tribunal Decision on the Primacy of EU Law: Alea Iacta Est. Now what? Pieejams: <https://europeanlawblog.eu/2021/10/21/polands-constitutional-tribunal-on-the-status-of-eu-law-the-polish-government-got-all-the-answers-it-needed-from-a-court-it-controls/> [aplūkots 23.04.2022]

ko Polija ES ir nodevusi. Tribunāls norāda, ka LES 1.panta pirmā un otrā daļā paredzētais, ka “Līgums ir jauna pakāpe, veidojot vēl ciešāku Eiropas tautu savienību”¹³⁴ un nosakot, ka noteiktas kompetences tiek nodotas ES, tribunāla skatījumā ES institūcijām dod iespēju rīkoties *ultra vires* jeb ārpus kompetencēm. Otrkārt, LES 19. panta 1. daļas 2. punkts, ciktāl tas piešķir Polijai tiesības neievērot konstitūciju vai piemērot kādu Polijas tiesību normu, ko Konstitucionālā tiesa ir atcēlusi, ir pretrunā ar konstitūcijas normām, kas nosaka, ka Polija ir demokrātiska un tiesiska valsts, ka valsts institūcijām jādarbojas tikai likuma ietvaros un ka konstitūcija ir augstākā tiesību norma Polijā.¹³⁵ Treškārt, tribunāls izteica šaubas par EST neatkarību un objektivitāti, spriežot par ES tiesnešu iecelšanu saskaņā ar Polijas konstitucionālajiem standartiem.

Tribunāla juridiskā argumentācija neiztur kritiku. Attiecībā uz LES 1.pantu tribunāls ir sniedzis tiesiski apšaubāmu interpretāciju, kuru EST nekad nav sniegusi, pamatojumā nenorādot nevienu EST tiesas spriedumu vai doktrinālu atziņu, kas ļautu tiesai pamatot šādu aktu interpretāciju. Otrkārt, tribunāls paziņoja, ka EST interpretācija par LES 19.pantu nav saderīga ar Polijas konstitūciju. Šāda paziņojuma vēlamās sekas ir tādas, ka Polijas tiesas nevar ievērot EST spriedumus, kuros interpretēts LES 19. pants, lai apšaubītu Polijas tiesu iestāžu neatkarību vai mazinātu tiesnešu iecelšanas efektivitāti Polijā.¹³⁶ Polijas tribunāls norādīja, ka šis neesot pirmais gadījums, kad dalībvalsts tiesa lemj par ES tiesību neatbilstību un tam var piekrist, jo daudzas dalībvalstis ir apstrīdējušas ES aktu neatbilstību, ko apstiprina iepriekš aplūkoti spriedumi Čehijas, Dānijas un Vācijas tiesu nolēmumos. Tomēr nekad iepriekš konstitucionālā tiesa nav atzinusi ES dibināšanas līgumā noteiktos pantus par neatbilstošiem konstitūcijai un iepriekš aplūkotajos spriedumos “tie atstāja vismaz zināmu vietu tiesiskam dialogam un politiskam kompromisam.”¹³⁷ Tribunāls pat nav centies saskaņot ES tiesības ar nacionālajām normām vai Polijas tiesa nav pat mēģinājusi pamatot “šo konstitucionālo pārkumu ar, piemēram, LES 4. panta 2. punktā paredzēto ES pienākumu respektēt dalībvalstu “nacionālo identitāti, kas raksturīga to politiskajām un konstitucionālajām pamatstruktūrām.”¹³⁸ Kā, izrādot nevienprātību, norādīja tiesnesis Pszczółkowski “premjierministra pieteikums bija juridiska viltība, izlikšanās par iesniedzēju patiesais mērķis bija panākt, lai Tribunāls viņam

¹³⁴ Līgums par Eiropas Savienību. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992. [09.05.2008. red.] 1.pants

¹³⁵ Kucina I. Nākamais līmenis diskusijā par "pēdējo vārdu" Jurista Vārds, 2021., Nr. 45, 27.-31.lpp.

¹³⁶ Łazowski A., Ziółkowski M. Knocking on Poxit's door? Pieejams: <https://www.ceps.eu/knocking-on-poxits-door/> [aplūkots 09.05.2022]

¹³⁷ Ibid

¹³⁸ Ibid

nodrošinātu juridisku segumu ES prasību neievērošanai attiecībā uz tiesu neatkarību.”¹³⁹ Autore arī piekrīt, ka šis lēmums ir klaji politiski orientēts, lai panāktu valdībai tiesisku pamatu ES tiesību neievērošanai.

Ultra vires atkāpe ir līdz šim iedarbināta četros spriedumos. Kamēr *Ajos* un *Landtová* lietā tiesas pamatojums vairāk uzskatāms par tiesu iekšēju konfliktu un izmantotie argumenti neiztur kritiku, tad Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas spriedums PSPP lietā rada jaunu precedentu, kas kalpos par piemēru daudzām citām Savienības tiesām un šī ietekme ir vērojama jau Polijā un Ungārijā. Attiecībā uz Polijas tribunāla spriedumu U. fon der Leiena savā 2021. gada 19. oktobra uzrunā Eiropas Parlamentam norādīja, ka “jau tagad varam teikt, ka šis spriedums liek apšaubīt Eiropas Savienības pamatus un tas ir tiešs izaicinājums Eiropas Savienības tiesiskās kārtības vienotībai.”¹⁴⁰ Jāsecina, ka tiesas ir vairākkārt mēģinājušas izvirzīt tieši *ultra vires* atkāpi, lai risinātu iekšēji politiskus konfliktus un radītu tiesisku pamatu ES tiesību nepiemērošanai.

2.3. Konstitucionāli noteikumi, kuru noteikšanā ES nav demokrātiskās leģitimitātes

ES ir demokrātisku un suverēnu valstu apvienība un leģitimitāte ir tas, kas varas institūtus padara autoritatīvus sabiedrības acīs un šo institūtu rīkojumus saistošus izpildīšanai pēc principa — es pakļaujos nevis aiz bailēm, bet gan jūtot pienākumu to darīt.¹⁴¹ Demokrātiskās leģitimitātes jautājums ir bijis aktuāls katrā Eiropas integrācijas procesa posmā. Šis jautājums tika aplūkots starpvaldību konferencēs, un rezultātā tika parakstīti Māstrihtas, Amsterdamas un Nicas līgumi, piešķirot lielākas pilnvaras Eiropas Parlamentam un paplašinot jomas, kurās tam ir kopīgas lēmumu pieņemšanas pilnvaras ar Padomi.¹⁴²

Trešā atkāpe ir saistīta ar īpašiem valsts konstitucionāliem noteikumiem. Ir vairāki autori, kas šos īpašos noteikumus ir klasificējuši ar identitātes atkāpes jēdzienu kā atsevišķu būtisku

¹³⁹ Jaraczewski J. Gazing into the Abyss. Pieejams: <https://verfassungsblog.de/gazing-into-the-abyss/> [aplūkots 09.05.2022]

¹⁴⁰ Polijas Konstitucionālā tiesas sprieduma rezonanse Eiropas Savienības tiesiskajā telpā: iznācis jaunais "Jurista Vārda" laidiens. Pieejams: <https://juristavards.lv/zinas/279943-polijas-konstitucionala-tiesas-spriduma-rezonanse-eiropas-savienibas-tiesiskaja-telpa-iznacis-jauna/> [aplūkots 18.04.2022]

¹⁴¹ Ozolzīle G. Demokrātija. Tiesu krājums. RTU Izdevniecība, 2015, 10. lpp.

¹⁴² Demokrātijas deficīts. Pieejams: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=LEGISSUM:democratic_deficit [aplūkots 22.04.2022]

konstitucionālās pretestības jomu,¹⁴³ tādēļ darbā turpmāk tiks aplūkota šī atkāpe, jēdzieniski to raksturojot ar identitātes atkāpes nosaukumu. Šis modelis ir kā krustojums starp diviem iepriekšminētajiem. No vienas puses šīs īpašās kompetences, noteikumi navar tikt nodoti ES kompetencē, tādēļ ES tiesību akts, kas pārkāpj konstitucionālo identitāti, nevar būt *ultra vires*. No otras puses, konstitucionālā identitāte ir plašāks jēdziens kā pamattiesības un nereti aptver dažās valstīs arī pašas pamattiesības. Proti, dažos gadījumos pamattiesības veido būtisku konstitucionālo tiesu skaidri definētu konstitucionālās identitātes daļu, savukārt citos tās ir nošķirtas no šaurāka skatījuma uz konstitucionālo identitāti, kas neietver vismaz ne visas pamattiesības.¹⁴⁴ Atkarībā no tā, vai pamattiesības tiek aplūkotas neatkarīgi vai kā daļa no konstitucionālās identitātes, dažādās dalībvalstīs pastāv atšķirīga izpratne par pamattiesību pārskatīšanas un identitātes pārbaudes pārklāšanos. Ir vairāki gadījumi, kad konstitucionālās tiesas ir iekļāvušas noteiktas pamattiesības kā daļu no savas konstitucionālās identitātes un tādējādi no jauna ieviesušas pamattiesības kā konstitucionālas ES tiesību robežas caur “sētas durvīm.”¹⁴⁵ Attiecībā uz šo atkāpi jāmin, ka tā ir daudzveidīgāka un to ir grūti precīzāk klasificēt.

Praksē attiecībā uz šo atkāpi valstis izmanto apzīmējumu nacionālā vai konstitucionālā identitāte. Jāsecina, ka tas, ko valstis uzskata par “nacionālo identitāti” atšķiras atkarībā no konstitūcijās iekļautajiem principiem un valstis to ir atšķirīgi definējušas. Profesors Harijs Tumans norādījis, ka nacionālās identitātes izpratne atšķiras, piemēram, Francijas izpratne par nacionālo identitāti balstās uz politisko izcelsmi, turpretim Vācijā prevalē tieši etniskā izcelsme, turklāt Vācijā tiek lietots jēdziens “konstitucionālā identitāte”, nevis “nacionālā identitāte”.¹⁴⁶

2.3.1. Konstitucionālās identitātes atkāpe

Vācija ir izstrādājusi konstitucionālās identitātes atkāpi. Saskaņā ar šo ES tiesību akti, kas pārkāpj Vācijas konstitūcijas pamatgarantijas, piemēram, cilvēka cieņas garantēšanu, nav piemērojami Vācijas tiesību sistēmā.¹⁴⁷ Konstitucionālās identitātes atkāpe sakņojas jau

¹⁴³ Skat., piemēram, Cloots E. National Identity, Constitutional Identity, and Sovereignty in the EU. Netherlands Journal of Legal Philosophy, Afl. 2, 2016

¹⁴⁴ Preshova D. 2019, p.50.

¹⁴⁵ Ibid

¹⁴⁶ Soņeca V. Jēdziena “Nacionālā identitāte” tvērums pārākuma principa kontekstā. Jurista Vārds, 2020., Nr. 7, 24.-29.lpp.

¹⁴⁷ Petersen N., Chatziathanasiou K., 2021, p.8.

Māstrihtas līguma lietā, kurā Vācijas tiesa noteica, ka Eiropas līgumus varētu ratificēt tikai tad, ja tie atbilst noteiktiem Vācijas konstitūcijas pamatprincipiem. Vācijas tiesa paplašināja savu pieeju ES tiesību pārākuma ierobežošanā ar Lisabonas līguma ratifikāciju. Ar Lisabonas līguma lietu¹⁴⁸ Vācijas tiesa piedēvē sev vēl bez *ultra vires* un pamattiesību kontroles tiesībām vēl vienu -identitātes kontroli.

Gan Māstrihtas, gan Lisabonas līgums nodod papildu pilnvaras ES, lai veicinātu ES integritāti, tādēļ nav pārsteidzoši, ka dalībvalstis ir uztrauktas, vai šāda pilnvaru nodošana nesamazinās dalībvalstu pašnoteikšanās spējas un suverenitāti. Lisabonas lietas spriedumā ir aplūkota saikne starp Pamatlikumā noteikto demokrātisko iekārtu federācijas līmenī un neatkarīgas varas līmeni, kas ir sasniegts Eiropas līmenī. Konstitucionalitātes pārskatīšanas centrā ir ES strukturālā problēma: Savienības rīcības brīvība ir nepārtraukti un ievērojami palielinājusies, jo īpaši ar Lisabonas līgumu, tāpēc dažās politikas jomās ES ir forma, kas atbilst federālas valsts formai, t.i., ir analoga valsts formai, turpretim iekšējās lēmumu pieņemšanas un iecelšanas procedūras pārsvarā joprojām ir saistītas ar starptautiskas organizācijas modeli, t.i., ir analogas starptautiskajām tiesībām.¹⁴⁹ Vācijas tiesa pamatoja savu prasību par konstitucionālo pārbaudi, atsaucoties uz savu lomu kā valsts konstitūcijas sargātājai, kura patur sev tiesības noteikt ierobežojumus ES tik ilgi, kamēr ES nav ieguvusi konstitucionālo kodolu, t.i., tiesību aktu izstrādi saskaņā ar savām suverēnām pilnvarām un konstitūciju.¹⁵⁰ Tas, pirmkārt, nozīmē, ka Eiropas integrācijas rezultātā nevar tikt iedragāta demokrātiskā valsts sistēma Vācijā. Ciktāl šajās demokrātijai īpaši svarīgajās jomās suverēnās varas nodošana vispār ir pieļaujama, ir nepieciešama šaura interpretācija. Tomēr būtiski, ka atšķirībā no Māstrihtas lietas, tiesa mēģināja noteikt tās jomas, kuras paliek Vācijas valdības kompetencē, nevis koncentrējas uz dažādiem mehānismiem, kuri var aizsargāt Vācijas kompetences, piemēram, proporcionalitātes, subsidiaritātes un kompetences piešķiršanas principu.¹⁵¹ Tiesa noteica, ka tas jo īpaši attiecas uz krimināltiesību pārvaldību, policijas monopoli un militāro jomu par spēka lietošanu, fundamentāliem fiskāliem lēmumiem par ieņēmumiem un izdevumiem, dzīves apstākļu veidošanu ar sociālo politiku un svarīgiem lēmumiem kultūras jautājumos, piemēram, skolu un izglītības sistēma, noteikumi, kas reglamentē plašsaziņas

¹⁴⁸ BVerfG 2 BvR 30.06.2009. spriedums lietā 2/08 Pieejams:

https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2009/06/es20090630_2bve000208en.html [aplūkots 07.04.2022.]

¹⁴⁹Ibid

¹⁵⁰ Beck G. The Lisbon Judgment of the German Constitutional Court, the Primacy of EU Law and the Problem of Kompetenz-Kompetenz: A Conflict between Right and Right in Which There is No Praetor. *European law journal* Vol.17,2011,p. 470-494

¹⁵¹ Wohlfahrt C. The Lisbon Case: A Critical Summary. *German Law Journal*, 2009, 10(8), p. 1277-1286.

līdzekļus, un attiecības ar reliģiskajām kopienām.¹⁵² Tiesa secina, ka ES nav saniegusi tādu integrācijas līmeni, kas atbilstu demokrātijas kā valsts leģitimitācijas līmenim, tādēļ patur sev konstitucionālās identitātes atkāpi.

Tādējādi Vācijas Federatīvā konstitucionālā tiesa ir izstādījusi trīs atkāpes-Solanges lietas, *ultra vires* un konstitucionālās identitātes atkāpi. Citās dalībvalstīs pēdējo apzīmē dažādi, bet esence paliek viena, proti, ka dažas noteiktas kompetences drīkst noteikt tikai pašas dalībvalstis.

2.3.2. Nacionālās identitātes atkāpe

Valstu nacionālo identitāti aizsargā LES 4.panta otrā daļa un nosaka, ka ES ir jārespektē valstu pašnoteikšanās tiesības, tai skaitā to politiskās un konstitucionālās tiesības, proti, “Savienība respektē dalībvalstu vienlīdzību saistībā ar Līgumiem, kā arī to nacionālo identitāti, kas raksturīga to politiskajām un konstitucionālajām pamatstruktūrām, tostarp reģionālajām un vietējām pašvaldībām.”¹⁵³ Ja Līgums pats aizsargā dalībvalstu nacionālo identitāti, tad tas nav vajadzīgs vairāk par to pašu aizsardzību konstitucionālajās tiesās. Kopš konstitucionālās identitātes ir aizsargātas ar Līgumu, varētu apgalvo, ka tās ir EST, nevis vairs konstitucionālās tiesas, kurām jādarbojas kā konstitucionālās identitātes sargam.¹⁵⁴ Šīs bažas par iespējamo nacionālo identitātes maiņu no nacionālajām tiesām uz EST pārraudzību iespējams rosināja *Taricco*¹⁵⁵ spriedumu.

Taricco lieta risināja problēmu par noilguma tiesisko regulējumu Itālijā, kur noteikumi par noilguma apturēšanu lielā skaitā gadījumu ļāva vainīgajām personām izvairīties no saukšanas pie kriminālatbildības. 2014.gadā Itālijas tiesa lūdza prejudiciālu nolēmumu EST saistībā ar PVN izkrāpšanu šampanieša tirdzniecībā. Valsts tiesnesis apšaubīja Itālijas noteikumu, kas regulē nodokļu un finanšu noziedzīgiem nodarījumiem piemērojamos noilguma termiņus, saderību ar ES tiesību aktiem, tādēļ tiesa lūdza noteikt, vai noilguma regulējums ir pretrunā ar virki LESD pantu. Savā spriedumā EST norādīja, ka, ņemot vērā PVN ievērojamo daļu ES budžeta ieņēmumu sadaļā, Itālijā spēkā esošās normas traucē LESD 325. pantā

¹⁵² Halmai G. Absolute Primacy of EU Law vs. Pluralism: the Role of Courts. Pieejams: https://me.eui.eu/wp-content/uploads/sites/385/2018/05/IJPL_Special_Issue_Concluding_remarks_Halmai_final.pdf [aplūkots 14.04.2022]

¹⁵³ Līgums par Eiropas Savienību. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992. [09.05.2008. red.] 4.pants.

¹⁵⁴ Faraguna P., Fasone C., Piccirilli G. 2018 .p.221.

¹⁵⁵ EST 08.09.2015 spriedums lietā C-105/14 Criminal proceedings against Ivo Taricco and Others

nostiprinātajai ES finanšu interešu efektīvai aizsardzībai un tādēļ Itālijas tiesām, ņemot vērā LESD 4. pantā paredzēto lojālas sadarbības principu, ir pienākums LESD 325. pantu piemērot tieši, bet attiecīgās valsts tiesību normas nepiemērot, un šādi Itālijas tiesām ir jārīkojas arī jau uzsāktās tiesvedībās.¹⁵⁶ Ar šo spriedumu Itālija nebija apmierināta. Tā, vērsoties EST ar savu lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu, ir norādījusi, ka Itālijas konstitūcija paredz augstāku pamattiesību aizsardzības līmeni nekā ES tiesībās paredzētais, tādējādi tiekot ietekmēta Itālijas nacionālā identitāte, ko konstitucionālā tiesa nevarot pieļaut. Ar *Taricco* noteikumu tika pārkāpts Itālijas konstitūcijā noteiktais likumības princips, jo tas dotu iespēju ar atpakaļejošu spēku piespriest sodu par noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti pirms *Taricco I* lēmuma pieņemšanas, pretēji likumības principam. No lūguma visnotaļ viennozīmīgi izriet, ka gadījumā, ja EST uzturēs savu spriedumā *Taricco* pausto nostāju, Konstitucionālā tiesa ir gatava atzīt valsts likumu, ar kuru ratificēts Lisabonas līgums, par neatbilstošu Itālijas konstitūcijai.¹⁵⁷

Spriedums *Taricco II*¹⁵⁸ ievieš izņēmumu *Taricco* nolēmumam. EST atzina, ka *Taricco I* nevar attiecināt uz faktiem, kas notikuši pirms *Taricco I* lēmuma publicēšanas (2015. gada 8. septembrī). Tā arī uzsvēra likumības principu kā daļu no dalībvalstu kopējām konstitucionālajām tradīcijām, kas nostiprinātas ES Hartas 49. pantā, un noteica, ka valstu tiesnešiem ir jāizlemj, kad *Taricco* noteikuma piemērošana radīs tiesisko nenoteiktību.¹⁵⁹ Saistībā ar to jāatzīmē, ka lietā *Taricco II* EST izvairījās izskatīt šo Itālijas Konstitucionālās tiesas sprieduma argumentu, ka konstitucionālais princips izslēdz ar atpakaļejošu datumu piemērot noteikumu, kas pagarina likumā noteikto noilguma termiņu krimināllietās, ir daļa no Itālijas nacionālās/konstitucionālās identitātes.¹⁶⁰ Secināms, ka EST pieņemtais kompromisa risinājums sniedz tikai daļēju atbildi, jo faktiski 2017. gada 5. decembra spriedumā EST neatsaucas ne uz LES 4. panta 2. punktu, ne arī nepārprotami risina jautājumu par *Taricco* spriedumā izklāstītā noteikuma saderību ar Itālijas konstitucionālās kārtības primārajiem principiem. Tā vietā “Luksemburga” apstiprina galvenos secinājumus, kas izriet no tās

¹⁵⁶ Gailītis G. Vēl viens raunds EST un dalībvalstu konstitucionālo tiesu “boksa mačā”.Jurista Vārds,2017, 45.lpp.

¹⁵⁷ Ibid

¹⁵⁸ EST 05.12.2017. spriedums lietā C-42/17 Criminal proceedings against M.A.S. and M.B

¹⁵⁹ Amalfitano A.,Pollicino O. Two Courts, two Languages? The Taricco Saga Ends on a Worrying Note VerfBlog, 2018.Pieejams: <https://verfassungsblog.de/two-courts-two-languages-the-taricco-saga-ends-on-a-worrying-note/> [aplūkots 10.05.2022]

¹⁶⁰Dimitrakopoulos I. Conflicts between EU law and National Constitutional Law in the Field of Fundamental Rights.p.5.Pieejams:<https://www.ejtn.eu/PageFiles/17318/DIMITRAKOPOULOS%20Conflicts%20between%20EU%20law%20and%20National%20Constitutional%20Law.pdf> [aplūkots 20.04.2022]

iepriekšējā *Taricco* sprieduma, vismaz ciktāl tas attiecas uz LESD 325. panta interpretāciju.¹⁶¹ Tiesas pieņemtais risinājums ir kompromiss, kas atrisināja ieilgušo strīdu ar Itālijas tiesām, pārvēršot to, kas varēja būt karš starp tiesām, par dialogu starp tiesām.¹⁶²

Lai gan EST lietā *Taricco I* lēma, ka valsts tiesību akti, kas nosaka noilguma termiņus, ir ignorējami, lai īstenotu ES tiesību aktus, Itālijas Konstitucionālā tiesa uzskatīja savā lēmumā,¹⁶³ ka šī principa piemērošana pārkāptu krimināltiesību likumību, Itālijas konstitūciju un līdz ar to Itālijas Republikas nacionālo identitāti. Tā savos *Taricco* spriedumos ir noteikusi, ne tikai Konstitūcijas pamattiesību un cilvēktiesību aizsardzību, bet arī nacionālo identitāti, kas var līdzsvarot Kopienas tiesību piemērošanu. Arī EST nostāja ir draudzīgāka un šo spriedumu var uzskatīt par labu piemēru dalībvalsts un EST dialogam.

Lietā *Sayn-Wittgenstein*¹⁶⁴ EST bija jāizlemj, vai Austrijas administratīvais lēmums, ar kuru tika labots iesniedzēja uzvārds civilstāvokļa aktu reģistrā, svītrojot no tā elementus, kas attiecas uz aristokrātijas titulu, ir saderīgs ar ES tiesībām. Tiesa uzskatīja, ka uz šo jautājumu attiecas ES tiesību akti, jo iesniedzēja bija ES pilsoņe, kura bija izmantojis tiesības brīvi pārvietoties. Neskaidrību un neērtību dēļ, kas varētu rasties sakarā ar atšķirību starp vārdu, ko viņa lietotu Vācijā, kurā bija ietverts elements, kas atsaucas uz aristokrātisko titulu, un vārdu, kas viņai būtu jāizmanto Austrijā bez šī elementa, Austrijas iestāžu lēmums tika uzskatīts par šķērsli pārvietošanās brīvībai. Izvērtējot šo pēdējo jautājumu, EST noteica: “Austrijas konstitucionālās vēstures kontekstā Likumu par aristokrātijas atcelšanu kā nacionālās identitātes elementu var ņemt vērā, ja tiek panākts līdzsvars starp likumīgajām interesēm un tiesībām.”¹⁶⁵ No tā izriet, ka LES 4. panta 2. punkts tika izmantots kā samērīguma pārbaudes elements, lai nostiprinātu prasību, ka valsts iestādēm ir jābūt plašai administratīvās rīcības brīvībai gadījumos, kad “valsts kā republikas statuss” kā Austrijas identitātes elements, ir apdraudēta.¹⁶⁶ Ar šo spriedumu EST principā noteica, ka nacionālās identitātes klauzulai var būt pietiekoši nozīmīga loma atkāpšanās no ES tiesībām gadījumā un atsevišķos gadījumos

¹⁶¹ Maesa F. Effectiveness and Primacy of EU Law v. Higher National Protection of Fundamental Rights and National Identity. The European Criminal Law Associations' Forum, 2018, p.51

¹⁶² Maesa F. Effectiveness and Primacy of EU Law v. Higher National Protection of Fundamental Rights and National Identity. The European Criminal Law Associations' Forum, 2018, p.50

¹⁶³ Itālijas Konstitucionālās tiesas 2018. gada spriedums Nr. 115 Pieejams: https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/doc/recent_judgments/S_2018_115_EN.pdf [aplūkots 15.04.2022.]

¹⁶⁴ EST 22.12.2010. spriedums lietā C-208/09 *Ilonka Sayn-Wittgenstein v Landeshauptmann von Wien*.

¹⁶⁵ *Ibid* 83. rindkopa.

¹⁶⁶ Leczykiewicz D.: The 'national identity clause' in the EU Treaty: a blow to supremacy of Union law? Pieejams: <https://ukconstitutionallaw.org/2012/06/21/dorota-leczykiewicz-the-national-identity-clause-in-the-eu-treaty-a-blow-to-supremacy-of-union-law/> [aplūkots 23.04.2022]

EST to pieņem. Praksē ir atrodami arī citi piemēri nacionālās identitātes elementa aizsardzībai.¹⁶⁷

Jāmin arī Ungārijas konstitucionālā tiesa lēmums 22/2016,¹⁶⁸ kur tiesa paziņoja, ka, īstenojot savas kompetences, tā var pārbaudīt, vai Ungārijas Pamatlikuma E panta 2. punktā paredzēto kompetenču kopīga īstenošana neaizskar cilvēka cieņu, citas pamattiesības, Ungārijas suverenitāti jeb Ungārijas pašidentitāti, kuras pamatā ir tās vēsturiskā konstitūcija.¹⁶⁹ Kopš 2010. gada parlamenta vēlēšanām Ungārija ir sākusī ceļu, lai kļūtu par “neliberālu” ES dalībvalsti, kas neatbilst kopīgajām tiesiskuma un demokrātijas vērtībām, kas ir Eiropas “pamatstruktūra”, Viktora Orbāna jaunā valdība jau no paša sākuma pamatojusi ES tiesību neievērošanu ar nacionālo suverenitāti, un pēdējā laikā ar valsts garantēto konstitucionālo identitāti.¹⁷⁰ Šis konstitucionālās tiesas lēmums ir politizēts, kas iezīmē būtisku problēmu attiecībā uz šo atkāpi, ka dalībvalstis var izmantot nacionālās identitātes atkāpe sava pašlabuma gūšanai, lai izvairītos no ES tiesību ievērošanas.

Lai kā arī dalībvalstis apzīmētu šo pēdējo atkāpi savās nacionālajās tiesībās, tā īpašu aktualitāti ieguva pēc Māstrishtas līguma. Tā attiecas uz tām sensatīvajām dalībvalstu jomām, kurās ES nav mandāta. Šai atkāpei ir kopīgas iezīmes ar divām iepriekšminētajām atkāpēm un tā bieži vien pārklājas ar tām, tomēr jāsecina, ka šī atkāpe pēdējā laikā ir ieguvusi īpašu izpausmi. Ir vērojami prakses piemēri, kur dalībvalstis izmanto atkāpi, lai pasargātu savu vēsturiski izveidojušos nacionālo identitāti kā Sayn-Wittgenstein spriedumā, tomēr ir konstatējama arī problemātika, ka dalībvalstis var izmantot šo atkāpi, lai izvairītos no netīkamu ES tiesību piemērošana, attaisnojot to ar nacionālās identitātes atkāpi kā Ungārijas gadījumā. Šādu ļaunprātīgu atkāpju sekas var būt graužošanas ES tiesiskajai sistēmai, tādēļ tālāk ir būtiski aplūkot dalībvalstu atkāpju ietekmi nākotnē.

¹⁶⁷ Skat, piemēram, EST 17.07.2014. spriedums lietā C-58/13 Angelo Alberto Torresi and Pierfrancesco Torresi v Consiglio dell'Ordine degli Avvocati di Macerata ; EST 14.10.2004. spriedumu lietā C-36/02 Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH v Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn.

¹⁶⁸ Ungārijas konstitucionālās tiesas lēmums 22/2016 Pieejams: http://www.europeanrights.eu/public/sentenze/Ungheria_30novembre2016.pdf [aplūkots 15.04.2022]

¹⁶⁹ Ibid

¹⁷⁰ Halmai G. The Hungarian Constitutional Court and Constitutional Identity. Pieejams: <https://verfassungsblog.de/the-hungarian-constitutional-court-and-constitutional-identity/> [aplūkots 15.04.2022]

3.PĀRĀKUMA PRINCIPA ATKĀPJU IETEKME NĀKOTNĒ

Pārākuma principa atkāpju gadījumi ir izņēmumi no vispārējās kārtības, un šādi gadījumi notiek reti, tomēr tiem ir fundamentāla ietekme uz ES integritācijas procesu un ES kā autonomas tiesību sistēmas attīstību. Prognozējot tālāko pārākuma principa attīstību, Autore uzskata, ka dalībvalstu tiesu sacelšanās pret ES tiesībām gadījumu skaits augs. Par iemeslu, tam, pirmkārt, ir tas, ka gandrīz visas dalībvalstis, izņemot Nīderlandi, pieņem ES tiesību pārākumu ar īpaši savai konstitucionālajai kārtībai raksturīgiem izņēmumiem. Otrkārt, bagātīga tiesu prakse kalpo par iedvesmas avotu daudzām nacionālajām tiesām. Šādi precedenti būtu izteikti vērojami dalībvalstīs, kuras īpaši izrāda eiroskepsi, kur kā norāda Ana Bobiča “ES tiesību aktu pārākums tiek izmantots kā grēkāzis, kā kaut kas tāds, kam autoritārām valdībām ir viegli uzbrukt.”¹⁷¹ Tas nozīmē, ka problēmas sakne slēpjas ES tieskuma krīzē, kas šobrīd, piemēram, vērojama Polijā pēc tribunāla sprieduma par ES aktu neatbilstību konstitūcijai pieņemšanas. Pašreizējā tiesiskuma situācija Polijā tiek uzskatīta par atklātu brūci un ilgtermiņa draudiem, kas ir jāatrisina, lai ES varētu uzplaukt.¹⁷²

Sekas dalībvalstu rīcībai, ko rāda Polijas gadījums, ir graužošas ne vien pašas dalībvalsts sistēmai, bet arī visai ES kā autonomai tiesību sistēmai. Autore tālāk centīsies noskaidrot, kuras dalībvalstu atkāpes ir potenciāli visbīstamākās ES tiesību sistēmai un kā tās var ietekmēt ES integritāciju.

Attiecībā uz pirmo aplūkoto dalībvalstu atkāpi par pamattiesību ievērošanu, jāsecina, ka tai šobrīd ir vairāk teorētiska nozīme, tā kā ES tiesībās ir ieviests ar konstitūcijās garantētajām pamattiesībām saskaņots, pamattiesību katalogs. Vācijas tiesa šo konfliktjautājumu atrisināja ar *Solange II* doktrīnu, atzīstot, ka pamattiesību aizsardzības līmenis saskan ar ES noteikto un šobrīd nacionālā tiesa ir tik sašaurinājusi savas kompetences šajā jautājumā, ka praktiski atkāpei vairs nav nozīmes.

Attiecībā uz citu dalībvalstu pieredzi, atsaucoties uz pamattiesību atkāpi, jāsecina, ka EST ir ieņēmusi pozīciju, kas nosaka, ka augstāka vai zemāka pamattiesību līmeņa noteikšana kā Savienībā nav pieņemama tikai, ja tās grauj ES tiesību efektivitāti. Attiecībā uz augstāku

¹⁷¹In conversation with Ana Bobic:Disentangling primacy and the rule of law crisis,2022, Pieejams: <https://revdem.ceu.edu/2022/03/07/in-conversation-with-ana-bobic-disentangling-primacy-and-the-rule-of-law-crisis/> [aplūkots 09.05.2022]

¹⁷² Shekhawat D. Rule of law crisis deepens in Poland: Fresh Attack on the EU Pieejams: <https://pathforeurope.eu/rule-of-law-crisis-deepens-in-poland-fresh-attack-on-the-eu/> [aplūkots 10.05.2022]

pamattiesību aizsardzības līmeni, kā tas tika aplūkots *Melloni* lietā, EST pauž nostāju, ka šāda rīcība apdraud ES tiesību sistēmas prioritāti un efektivitāti. EST uzsvēra, ka dalībvalstu kriminālprocesuālo tiesību harmonizācijai ar ES tiesībām, ir jābūt vienotai, lai “veicinātu Savienībai noteiktā mērķa sasniegšanu – kļūt par brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, pamatojoties uz augstu dalībvalstu savstarpējo uzticību, kurai jāpastāv starp tām.”¹⁷³ Attiecībā uz šo atkāpi arī jāmin tā sauktā *Tarrico* sāga, kur EST “apstiprina vispārējo principu, ka augstāki valsts pamattiesību aizsardzības standarti prevalē pār ES tiesību aktu piemērošanu, ja tie ir pretrunā šiem standartiem.”¹⁷⁴ Pirmsšķietami *Taricco* spriedums norāda, ka tiesa atkāpjas no *Melloni* lietā teiktā un atļauj augstākiem valsts pamattiesību aizsardzības standartiem dominēt pār ES tiesību aktu pārākumu un efektivitāti. Kostanza Di Frančesko Maesa norāda, ka netika apgāzta *Melloni* doktrīna, jo abu spriedumu atšķirīgo iznākumu nosaka vienīgi dažādi faktiskie apstākļi un tiesiskais regulējums.¹⁷⁵ Jāsecina, ka, tā kā ES ir nostiprināta efektīva pamattiesību aizsardzība, tad EST nepieļauj dalībvalstīm atkāpties no vienotā pamattiesību standarta. Zemāka pamattiesību līmeņa noteikšana dalībvalstu tiesām, Autoresprāt, nebūtu attaisnojama rīcība, jo līdz ar Hartas kā primārā tiesību akta ieviešanu, ES ir paredzēts augsts pamattiesību aizsardzības standarts.

Būtiski būtu iezīmēt to, ka dalībvalstis var noteikt konstitūcijā garantētās pamattiesības par daļu no savas nacionālās identitātes, attiecībā uz kuru ES nav demokrātiskās leģitimitātes. Dalībvalstis varētu vairāk pievērsties tieši nacionālās identitātes atkāpe, jo ir vairākas lietas, kurās konstitucionālās tiesas ir iekļāvušas noteiktas pamattiesības kā daļu no viņu attiecīgās konstitucionālās identitātes un tādējādi caur “sētas durvīm” ES tiesību aktos atkal ieviesa pamattiesības kā konstitucionālās robežas.¹⁷⁶ Praktiska piemērojamība konstitucionālo tiesu praksē vairāk saistāma ar divu citi izņēmumi-*ultra vires* un identitātes atkāpes piemērošanu.

Ultra vires atkāpes gadījumā ES nostāja ir, ka dalībvalsts tiesām nav tiesību atzīt ES rīcību vai lēmumu par *ultra vires*, jo kompetenci interpretēt patur sev tikai EST. Tomēr konstitucionālās tiesas ir vienīgā augstākā institūcija, kas var aizsargāt savas valsts suverenitāti. Tā kā ES nav noteikusi īpašu tiesu šo jautājumu skatīšanai, tad secināms, ka konflikti starp EST un konstitucionālajām tiesām saglabāsies, jo abas var vienlīdz labi argumentēt tiesības uz *ultra vires* rīcības pārskatīšanu. Aplūkojot tiesu praksi, var secināt, ka daudzas konstitucionālās tiesas

¹⁷³ EST 26.02.2013. spriedums lietā C-399/11 Stefano Melloni v Ministerio Fiscal 37.rindkopa

¹⁷⁴ Maesa F. Effectiveness and Primacy of EU Law v. Higher National Protection of Fundamental Rights and National Identity. The European Criminal Law Associations' Forum, 2018, p.50-56.

¹⁷⁵ Ibid

¹⁷⁶ Preshova D. 2019, p.161-162.

ir atstājušas sev *ultra vires* pārbaudes tiesības, piemēram, Čehija un Dānija. Šīs atkāpes izmantošana praksē saistāma ar problemātiku, ka šo atkāpju valstis izmanto, lai risinātu iekšējos strīdus kā *Landtová* spriedumā vai lai izvairītos no sev netīkamu ES tiesību piemērošanas, kam ir klaji politiski iemesli, kā Polijas tribunāla spriedumā. Saistībā ar Vācijas Konstitucionālās tiesas 2020.gada spriedumu secināms, ka tiesas prakse kalpos par piemēru daudzām Austrumeiropas valstīm. To pierāda arī Polijas 2021.gada spriedums, kurš gan argumentācijas ziņā ir vājš, bet kopumā ir biedējošas ES turpmākās integretācijas procesam. Bet jautājums, kā saglabāt pienācīgā veidā valstu konstitucionālās vērtības un veicināt Eiropas integritāti, paliek aktuāls. Attiecībā uz *ultra vires* secināms, ka ES pieņem mērus, uzsākot pārkāpuma procedūru, lai mazinātu konstitucionālo tiesu iespējamo iejaukšanos integrācijas procesā, tai skaitā gan pret Poliju, gan Vāciju.

Attiecībā uz Vāciju pastāvēja divas izvēles: vai nu neko nedarīt un nogaidīt vai arī “cīnīties ar uguni pret uguni” (*fight fire with fire*) un ierosināt pārkāpuma procedūru.¹⁷⁷ Un ES patiešām izvēlējās “cīnīties ar uguni” un 2021.gadā nosūtīja brīdinājumu par Vācijas Konstitucionālās tiesas spriedumu. Autore piekrīt, ka šāds solis bija nepieciešams, lai nodrošinātu vienotas ES sistēmas pastāvēšanu un EST autoritāti. Tāpat arī EK ir sākusi pārkāpuma procedūru pret Polijas Konstitucionālo tribunālu. Bet vai tas ir patiesais risinājums? ES ir jāsaglabā sava autoritāte un šāda rīcība ir paredzama un vēlama, tomēr tā nerisina strīda būtību. Polijas atklātā ES primāro tiesību aktu noliegšana, rezultējas tajā, ka tai nav saistoša ES tiesību sistēma. Polijas un ES attiecības kļuvušas par "riņķa danci" – Polija nepilda EST spriedumus, kā arī rīkojumus, bet EK rosina pārkāpuma procedūras pret Poliju, kas rezultējas EST tiesvedībās un nolēmumos.¹⁷⁸ Protams, ir arī LES 7. panta procedūra, tomēr pagaidām tā nav pierādījusi sevi kā "rezultatīvu" instrumentu Polijas gadījumā.¹⁷⁹ Kā Konstitucionālais tribunāls norādīja 2005. gada spriedumā, iespējamo konfliktu starp Polijas konstitūciju un ES tiesībām var atrisināt tikai trīs veidos: mainot attiecīgo ES tiesību normu, grozot konstitūciju, vai izstājoties no ES.¹⁸⁰ Tomēr šie risinājumi neatspoguļo ne praktisko, ne tiesisko realitāti. Pirmie divi risinājumi pašreizējos apstākļos nav iespējami. Risinājums būtu *Polexit* jeb

¹⁷⁷ Nguyen H., Chamon M. The ultra vires decision of the German Constitutional Court Time to fight fire with fire? Hertie School, Working Paper, 2020, p.12-18

¹⁷⁸ Soņeca V. Vai Eiropas Savienību sagaida Polexits? Jurista Vārds, 2021., Nr. 30, 2.lpp.

¹⁷⁹ Ibid

¹⁸⁰ Lasek-Markey M. Poland's Constitutional Tribunal on the status of EU law: The Polish government got all the answers it needed from a court it controls. Pieejams: <https://europeanlawblog.eu/2021/10/21/polands-constitutional-tribunal-on-the-status-of-eu-law-the-polish-government-got-all-the-answers-it-needed-from-a-court-it-controls/> [aplūkots 20.04.2022]

izstāšanās no Savienības, tomēr kā liecina Polijas iedzīvotāju viedoklis,¹⁸¹ lielākā daļa nevēlas izstāties no ES. Tā kā neviena puse nav gatava atkāpties, tad visi potenciālie risinājumi nav iespējami.

Attiecībā uz šīs atkāpes izmantošanu Autore uzskata, ka konstitucionālo tiesu interese augs, pateicoties īpaši Vācijas konstitucionālās tiesas spriedumam. Šāda kompetenču pārkāpuma atkāpe, kā tas noteikts Polijas gadījumā, nepieņemot primāros tiesību aktus, var būt letāla ES tiesiskajai sistēmai, jo, ja neviena no sistēmām negrib piekāpties, tad rezultāts var būt tikai izstāšanās no Savienības. ES nespēja ietekmēt tiesisko krīzi Polijā vēl vairāk grauj ES autoritāti.

Par visbīstamāko ES tiesību sistēmai Autore uzskata atkāpi attiecībā uz īpašiem konstitucionāliem noteiktumiem, sauktu arī par identitātes kontroli. Valstu konstitucionālo tiesu loma konstitucionālās identitātes kontrolē ir ticamāka, jo Eiropas tiesības pēc savas būtības nevar noteikt LES 4. panta 4. punktā minēto nacionālo konstitucionālo identitāti.¹⁸² Jāpiekrīt, ka tieši šī atkāpe varētu radīt visvairāk kāzusu attiecībā uz ES pārākuma principu, jo pašas dalībvalstis nosaka tās jomas, kur ES nav demokrātiskās leģitimitātes. Pieļaujot, ka jēdzienam ir būtiska funkcija juridiski, var izrādīties, ka tā ir Pandoras lāde.¹⁸³ Lai arī identitātes kontrole ir būtiska valstu pašnoteikšanās tiesībām, tomēr šāda atkāpe varētu kārdināt valstis pasludināt dažādus jautājumus par daļu no savas nacionālās identitātes. Arī tiesu praksē to pierāda, piemēram, Ungārijas konstitucionālās tiesas lēmums, kas ir vairāk politisks, kā vērsts uz patiesi svarīgu konstitucionālo jautājumu regulēšanu. Ja, piemēram, Vācija iebilstu, ka Opel automobiļu rūpniecība vai Deutsche Bank ir daļa no Vācijas nacionālās identitātes un ir jāglābj par katru cenu, piemēram, piešķirot valsts atbalstu, kas pārkāpj ES tiesību aktus, tas apdraudētu juridisko noteiktību, tiesisko vienotību un tiesību kopību.¹⁸⁴ Šīs atkāpes izmantošanai ir jāizšķir divi ceļi. Vienā valstis to izmanto godprātīgi, ko EST apstiprina un atbalsta, otrā valstis var izmantot šo atkāpi savtīgiem nolūkiem, lai izvairītos no ES tiesību piemērošanas. Jāsecina, ka identitātes atkāpe nav problemātiska pati par sevi, tā ir svarīga un nepieciešama dalībvalstīm, lai pasargātu savus īpašos konstitucionālos noteikumus, bet problēma, kas ir īpaši biedējoša ES sistēmai, ir ES dažu dalībvalstu tiesiskuma krīze.

¹⁸¹ 81 procents balsotu par palikšanu ES, ja notiktu referendums, liecina jauna sabiedriskās domas aptauja. Poll: Veto will not take Poles out of the EU. Pieejams: <https://www.rp.pl/swiat/art8752181-sondaz-weto-nie-wyprowadzi-polakow-z-unii> [aplūkots 25.04.2022.]

¹⁸² Mayer F. Rashomon Karlsrūē: pārdomas par demokrātiju un identitāti Eiropas Savienībā, *International Journal of Constitutional Law*, Vol.9.,2011,p. 757–785

¹⁸³ Ibid

¹⁸⁴ Ibid

Kā risinājumu teorijā ir izstrādājuši konstitucionālā plurālisma ideju. Konstitucionālais plurālisms ir vispārīgs termins virknei teoriju, kurām visām ir kopīga galvenā aprakstošā un normatīvā tēze, ka ES un tās dalībvalstu tiesību sistēmas vislabāk var uzskatīt par tādām, kas sakārtotas konceptuālā heterarhijā, kur viena sistēma ir normatīvi pārāka par otru, nevis hierarhijā, kur vienai sistēmai — Eiropas vai valsts, atkarībā no cilvēka vēlmēm — jābūt augstākajai.¹⁸⁵ Šīs idejas pārstāvji apgalvo, ka risinājums ir tiesu dialogā un konstruktīvā sadarbībā, savstarpēji pielāgojoties valstu tiesām un EST, kas varētu risināt ES un konstitucionālo tiesu starpā esošos konfliktus. Praksē tomēr vērojami gadījumi, kad nacionālās tiesas izmanto šo pārākuma principa atkāpi negodprātīgi un nevēlas veidot kompromisu ar EST. Ņemot vērā šos apsvērumus, Kelemens norāda, ka “konstitucionālais plurālisms ir pēc būtības bīstama doktrīna, ko var ļaunprātīgi izmantot autokrāti un viņu sagūstītās tiesas, un tai vajadzētu aizstāt ar tradicionālāku izpratni par ES tiesību pārākumu.”¹⁸⁶ Tas nozīmē, ka ES tiesību aktiem un EST kā šo tiesību augstākajam sargam ir jābauda beznosacījuma pārākums un valstis nedrīkst izvēlas, kurus ES aktus piemērot un kurus nē, tas var izjaukt ES jēgpilno tiesisko kārtību. Autore uzskata, ka patiesais risinājums tomēr ir veidot nepārtrauktu valstu tiesu dialogu ar EST, jo konstitucionālā plurālisma ļaunprātīga izmantošana ir saistāma ar tiesiskuma krīzi dalībvalstī, bet šis jautājums ir jārisina politiskā līmenī un tiesai šajā gadījumā ir maza ietekme, piemēram, Polijā, kur konstitucionālajā tiesā nepastāv tiesnešu neatkarība. Tādējādi, izmantojot konstruktīvu tiesu sadarbību, tiks nodrošināta ES tiesību sistēmas un dalībvalstu tiesiskās kārtības līdzpastāvēšana.

¹⁸⁵ Flynn T. Constitutional pluralism and loyal opposition. *International Journal of Constitutional Law*, Vol., 19, 2021, p. 241–268.

¹⁸⁶ Kelmen R., Petch L. Why autocrats love constitutional identity and constitutional pluralism: Lessons from Hungary and Poland. Working Paper No. 2, 2018, p. 3.

KOPSAVILKUMS

1. ES tiesību pārākuma princips izriet no EST judikatūras *Costa v ENEL* lietas, tādējādi pieprasot valstu tiesām atrisināt pretrunas starp ES tiesību aktiem un valsts tiesību aktiem par labu ES tiesību aktu piemērošanai, lai nodrošinātu vienotu ES tiesību sistēmas funkcionēšanu un vienotu ES tirgus izveidi. Tiesa pamatojumā norāda, ka šis princips izriet no paša dibināšanas līguma mērķa, ka valstis ir labprātīgi ierobežojušas savu suverenitāti vienotas ES tiesību sistēmas izveidei.

2. Nošķirama ir dalībvalstu un EST attieksme pret pārākuma principa iedarbību attiecībā pret valstu konstitūcijām, proti, EST praksē ir nostiprinājusi ES tiesību pārākuma principa absolūto un beznosacījuma dabu ar *Internationale Handelsgesellschaft* un *Simmenthal* lietām, nosakot, ka ES tiesības ir pārākas, neatkarīgi no konfliktējošo nacionālo tiesību ranga vai pretēji *lex posterior derogat legi priori* principam, neatkarīgi, vai norma ir pieņemta vēlāk. Pārākuma principa absolūtā daba kulminējoši vislabāk redzama *Melloni* lietā, kura būtībā izslēdz vairāk aizsargājošu konstitucionālo pamattiesību standartu piemērošanu, ja tiek apdraudēta ES tiesību vienotība un efektivitāte. Tomēr lielākā daļa dalībvalstu, kur zināms izņēmums ir Nīderlande, nav savā praksē pārņēmušas EST nostiprināto absolūto pārākuma principa doktrīnu un pieņem pārākumu ar dažādām atkāpēm.

3. Konstitucionālās tiesas darbojas dubultā statusā, jo viņām ir jāinterpretē un vienlaikus jāpiemēro ES tiesības un valsts konstitucionālās tiesības, tādēļ lielākā daļa dalībvalstu tiesu ir noteikušas trīs teorētiski nodalāmas atkāpes, kad konstitucionālā tiesa var nepiemērot ES pārākuma principu: 1) *ultra vires* jeb ES kompetenču pārkāpuma gadījumā; 2) konstitūcijā nostiprināto pamattiesību atkāpe; 3) konstitucionālo noteikumu atkāpe, kuras noteikšanā ES nav demokrātiskās leģitimitātes. Šie modeļi praksē mēdz arī pārklāties un tikt izmantoti vairāki kopā, piemēram, dažas dalībvalstis iekļauj pamattiesību atkāpi iekš savas nacionālās identitātes, attiecībā uz kuru ES nav demokrātiskā madāta.

4. Pamattiesību atkāpe ir izveidojusies ar Itālijas pretlimitu un Vācijas *Solange I* sprieduma doktrīnu, nosakot tiesības izdarīt atkāpi, ja ES nav nodrošināts pietiekoši efektīvs pamattiesību aizsardzības līmenis, kāds atbilstu konstitūcijā noteiktajam, kas EST bija spēcīgs stimuls, lai uzsāktu pamattiesību aizsardzības izstrādi. Šobrīd šai atkāpei ir vairāk teorētiska nozīme, tā kā ES garantē vienotu pamattiesību aizsardzības līmeni ar ES Pamattiesību hartu, ko apstiprina EST prakse, piemēram, lietā *Melloni* un dalībvalstu nostāja, piemēram, Vācijas *Solange II* spriedums.

5. *Ultra vires* atkāpes problemātika saistās ar to, ka ES kompetenču principa pārkāpuma gadījumos nav nozīmējusi konkrētu tiesu, tādēļ EST un dalībvalstu nacionālās tiesas uzraudzības tiesības patur sev un tādējādi nonāk tiešā sacensībā, piemēram, Vācijas Konstitucionālā tiesa patur *ultra vires* atkāpes tiesības sev, nosakot arī piemērošanas nosacījumus lietā *Honeywell*, pēc kuriem rīcība ir atzīstama par *ultra vires*: 1) šaubu gadījumā par ES aktu interpretāciju, ir jāvērsas EST ar prejudiciālo jautājumu; 2) ES kompetenču kontrole jāīsteno Eiropas tiesībām draudzīgi; 3) pārkāpumam jābūt acīmredzamam un rezultātā sistēmiski-būtiski jāpārgroza kompetenču sadalījums.

6. Dalībvalstu attieksme pret *ultra vires* atkāpi ir bijusi piesardzīga, parasti akceptējot ES interpretāciju, kā *Mangold* un *OMT* lietās, tomēr četros gadījumos dalībvalstu tiesas ir atzinušas EST spriedumu par *ultra vires*. *Landtová* un *Dansk Industri* lietas pamatojums saistāms vairāk ar valstu iekšēju konfliktu, tādēļ nenes draudus ES tiesiskajai sistēmai, pretēji Vācijas *PSPP* un Polijas tribunāla spriedumiem, kas rada tiešu apdraudējumu ES tiesību sistēmas vienotībai.

7. Konstitucionālos noteikumus, uz kuriem ES nav demokrātiskās legimitātes, jēdzieniski dalībvalstis izdala arī kā konstitucionālās identitātes atkāpi Vācijā vai nacionālās identitātes atkāpi citās dalībvalstīs, tomēr šī izņēmuma esence nosaka, ka ES nav demokrātiskā mandāta attiecībā uz īpaši svarīgiem konstitucionāliem noteikumiem, un šī atkāpe pastāv kā īpatnējs krustojums starp divām iepriekšminētajām atkāpēm, jo paredz ES rīcību, kura ir veikta attiecībā uz kompetencēm, kuras valstis nav nodevušas ES, kā arī šīs īpašās jomas ir plašāks jēdziens par pamattiesībām, dažreiz tās arī aptverot.

8. Nākotnē pieaugs dalībvalstu tiesu sacelšanās pret ES tiesībām gadījumu skaits, īpaši eiroseptisko valstu vidū, piemēram, Ungārijā, kam par stimulu kalpo tādi dalībvalstu tiesu prakses piemēri, kā Vācijas konstitucionālās tiesas spriedums lietā *PSPP*, lai izmantotu atkāpes kā ieganstu sev netīkamam ES tiesību aktu neievērošanā, kas norāda uz to, ka problēmas sakne ir tiesiskuma krīze.

9. Identitātes atkāpe ir viskaitīgākā ES tiesību sistēmai, jo dalībvalstis pašas var noteikt jomas, kuras ietilpst nacionālās identitātes jēdzienā un uz kurām ES nav demokrātiskā mandāta. Arī *ultra vires* atkāpe gūst jaunu aktualitāti pēc Vācijas Konstitucionālās tiesas sprieduma *PSPP* lietā, sniedzot iedvesmu arī citām tiesām, kuras ir cīnījušās pret ES tiesībām, piemēram, Polijai.

10. Risinājums būtu atbilstoši konstitucionālā plurālisma doktrīnai veicināt nepārtrauktu EST un dalībvalstu tiesu dialogu un sadarbību, kas mazinātu nesaskaņu rašanos, nodrošinot vienotas izpratnes veidošanos ES un dalībvalstīs. Attiecībā uz ļaunprātīgu šo atkāpju izmantošanu, tas ir politisks jautājums, kas jārisina dalībvalsts iekšienē, ko tiesa nevar ietekmēt.

IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS

Grāmatas:

1. Buka A., Schewe C, Strazdiņš Ģ. Grām.: Eiropas Savienības tiesības I daļa
Institucionālās tiesības. Otrais papildinātais izd. Sagatavojis autoru kolektīvs
K.Gailīša, A,Bukas, C.Schewe zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra,
2020.
2. Eiropas Padome, Eiropas Cilvēktiesību tiesa, Eiropas Savienības Pamattiesību
aģentūra.Rokasgrāmata par Eiropas tiesībām saistībā ar tiesu iestāžu pieejamību.
Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra un Eiropas Padome, 2016.
3. Ozolzīle G.Demokrātija.Tiesu krājums. RTU Izdevniecība, 2015.
4. Barnard C.,Peers S. The European Union Law. Oxford University Press,2020.
5. Chalmers D.,Arnold A., The Oxford Handbook of European Union Law,UK, Oxford
University Press, 2015.
6. Craig P., Búrca de G.The evolution of EU law. Third Edition.,Oxford, UK, Oxford
Scholarship Online,2021.
7. Odermatt J.,International Law and the European Union.The European Union in
International Law. Cambridge University Press ,2021.

Raksti:

8. Borkoveca M. Dalībvalstu tiesību normu un Eiropas Savienības tiesību normu kolīziju
risināšanas problēmjaudājumi.Promocijas darbs,2012
9. Branta A. Ultra vires principa izpratne un tā piemērošana Latvijas Republikas
Satversmes tiesas spriedumos. Pieejams:<https://www.satv.tiesa.gov.lv/runas-un-raksti/ultra-vires-principa-izpratne-un-ta-piemerosana-latvijas-republikas-satversmes-tiesas-spriedumos/>
10. Gailītis G. Vēl viens raunds EST un dalībvalstu konstitucionālo tiesu “boksa
mačā”.Jurista Vārds,2017, 45.lpp.
11. Kucina I. Eiropas Savienība, Jurista Vārds,2022, Nr. 7.
12. Kucina I. Nākamais līmenis diskusijā par "pēdējo vārdu", Jurista Vārds,2021., Nr. 45.
13. Markus K. Vācijas Konstitucionālā tiesa: pieci nozīmīgākie nolēmumi. Jurista Vārds,
2021., Nr. 45.
14. Rodiņa A. Kā konstitucionālā kontrole tiek īstenota Igaunijā.Jurista Vārds,2002,Nr.43

15. Soņeca V. Jēdziena “Nacionālā identitāte” tvērums pārākuma principa kontekstā. *Jurista Vārds*, 2020., Nr. 7
16. Soņeca V. Vai Eiropas Savienību sagaida Poxexits? *Jurista Vārds*, 2021., Nr. 30.
17. Soņeca V. Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa met izaicinājumu EST – kurai pieder galavārds? *Jurista Vārds*, 2020., Nr. 21.
18. Vītols A. Eiropas Savienības tiesību pārākuma principa attīstība. *Jurista Vārds*, 2019, Nr. 19.
19. Amalfitano A., Pollicino O. Two Courts, two Languages? The Taricco Saga Ends on a Worrying Note *VerfBlog*, 2018, Pieejams: <https://verfassungsblog.de/two-courts-two-languages-the-taricco-saga-ends-on-a-worrying-note/>
20. Amalfitano C. General Principles of EU Law and the Protection of Fundamental Rights, Monograph Chapter, 2018. Pieejams: https://www.elgaronline.com/view/9781786439420/06_chapter1.xhtml
21. Baraggia A., Ragone G., Symposium. Introduction. The Polish Constitutional Tribunal Decision on the Primacy of EU Law: Alea Iacta Est. Now what? 2021, Pieejams: <http://www.iconnectblog.com/2021/10/symposium-introduction-the-polish-constitutional-tribunal-decision-on-the-primacy-of-eu-law-alea-iacta-est-now-what/>
22. Beck G. The Lisbon Judgment of the German Constitutional Court, the Primacy of EU Law and the Problem of Kompetenz-Kompetenz: A Conflict between Right and Right in Which There is No Praetor. *European law journal* Vol. 17, 2011.
23. Besselink L., Claes M. The Netherlands: The Pragmatics of a Flexible, Europeanised Constitution, In: Albi, A., Bardutzky, S. (eds) *National Constitutions in European and Global Governance: Democracy, Rights, the Rule of Law*. T.M.C. Asser Press, 2019
24. Boom, J.S The European Union after the Maastricht Decision: Will Germany Be the “Virginia of Europe?” *The American Journal of Comparative Law*, vol. 43, no. 2, 1995.
25. Cloots E. National Identity, Constitutional Identity, and Sovereignty in the EU. *Netherlands Journal of Legal Philosophy*, Afl. 2, 2016
26. Dimitrakopoulos I. Conflicts between EU law and National Constitutional Law in the Field of Fundamental Rights. Pieejams: <https://www.ejtn.eu/PageFiles/17318/DIMITRAKOPOULOS%20Conflicts%20between%20EU%20law%20and%20National%20Constitutional%20Law.pdf>
27. Faraguna P., Fasone C., Piccirilli G. Constitutional Adjudication in Europe between Unity and Pluralism. *Italian Journal of Public Law*. Vol. 10, No. 2, 2018

28. Flynn T. Constitutional pluralism and loyal opposition. *International Journal of Constitutional Law*, Vol., 19,2021
29. Gérard P., Verrijdt W., Belgian Constitutional Court Adopts National Identity Discourse. *European Constitutional Law Review*., Cambridge University Press,2017.
30. Grabenwarter C., Huber P. M., Knez R., Ziemele I. The Role of the Constitutional Courts in the European Judicial Network, *European Public Law*, Vol.27.,2021
31. Halmai G. Absolute Primacy of EU Law vs. Pluralism: the Role of Courts. Pieejams: https://me.eui.eu/wpcontent/uploads/sites/385/2018/05/IJPL_Special_Issue_Concluding_remarks_Halmai_final.pdf
32. Halmai G. The Hungarian Constitutional Court and Constitutional Identity. Pieejams: <https://verfassungsblog.de/the-hungarian-constitutional-court-and-constitutional-identity/>
33. Jaraczewski J. Gazing into the Abyss. Pieejams: <https://verfassungsblog.de/gazing-into-the-abyss/>
34. Kelmen R., Petch L. Why autocrats love constitutional identity and constitutional pluralism: Lessons from Hungary and Poland. Working Paper No. 2,2018,p.3.
35. Komarek J. Playing With Matches: The Czech Constitutional Court's Ultra Vires Revolution. *Verfblog*,2022, Pieejams: <https://verfassungsblog.de/playing-matches-czech-constitutional-courts-ultra-vires-revolution/>
36. Kumm M., Comella V. The primacy clause of the constitutional treaty and the future of the constitutional conflict in European Union, *International Journal of Constitutional Law* 3,2008
37. Lasek-Markey M. Poland's Constitutional Tribunal on the status of EU law: The Polish government got all the answers it needed from a court it controls. Pieejams: <https://europeanlawblog.eu/2021/10/21/polands-constitutional-tribunal-on-the-status-of-eu-law-the-polish-government-got-all-the-answers-it-needed-from-a-court-it-controls/>
38. Lasek-Markey M. Symposium | Introduction | The Polish Constitutional Tribunal Decision on the Primacy of EU Law: Alea Iacta Est. Now what? Pieejams: <https://europeanlawblog.eu/2021/10/21/polands-constitutional-tribunal-on-the-status-of-eu-law-the-polish-government-got-all-the-answers-it-needed-from-a-court-it-controls/>
39. Łazowski A., Ziółkowski M. Knocking on Poles' door? Pieejams: <https://www.ceps.eu/knocking-on-poles-door/>

40. Leczykiewicz D.: The 'national identity clause' in the EU Treaty: a blow to supremacy of Union law?Pieejams: <https://ukconstitutionallaw.org/2012/06/21/dorota-leczykiewicz-the-national-identity-clause-in-the-eu-treaty-a-blow-to-supremacy-of-union-law/>
41. Madsen M.,Olsen H,Šald U., Legal Disintegration? The Ruling of the Danish Supreme Court in AJOS.Pieejams: <https://verfassungsblog.de/legal-disintegration-the-ruling-of-the-danish-supreme-court-in-ajos/>
42. Maesa F. Effectiveness and Primacy of EU Law v. Higher National Protection of Fundamental Rights and National Identity.The European Criminal Law Associations' Forum,2018
43. Mayer F. Rashomon Karlsrūē: pārdomas par demokrātiju un identitāti Eiropas Savienībā, International Journal of Constitutional Law, Vol.9.,2011.
44. Martinico G. Is the European Convention Going to Be 'Supreme'? A Comparative-Constitutional Overview of ECHR and EU Law before National Courts,European Journal of International Law, Vol. 23, 2012
45. Maurice E.,Malivert E.,Pasturel A. The rule of law in Poland or the false argument about the primacy of European law,2021 Pieejams: <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-615-en.pdf>
46. Mertucci F. Primacy, identity and ultra vires: forging the Union through law without destroying the rule of law.Pieejams: <https://geopolitique.eu/articles/primaute-identite-et-ultra-vires-forger-lunion-par-le-droit-sans-aneantir-letat-de-droit/>
47. Mirianashvili G.Doctrine of supremacy of the European Union law over member states constitutions according to the Melloni case. Pieejams: <https://constcourt.ge/files/2/Journal2018.2/Giorgi-Mirianashvili-2018.2eng.pdf>
48. Nguyen H., Chamon M. The ultra vires decision of the German Constitutional Court Time to fight fire with fire? Hertie School, Working Paper,2020
49. Nielsen R.,Tvarno C. Danish Supreme Court infringes the EU treaties by its ruling in the AJOS case Pieejams:<http://arbetsratt.juridicum.su.se/Filer/PDF/klaw46/danish-supreme-court-infringes-the-eu-treatie.pdf>
50. Petersen N., Chatziathanasiou K.,Primacy's Twilight? On the Legal Consequences of the Ruling of the Federal Constitutional Court of 5 May 2020 for the Primacy of EU Law,2021.
51. Preshova D. On the rise while falling. The New Roles of Constitutional Courts in the Era of European Integration,2019

52. Rossi L.S. How Fundamental are Fundamental Principles? Primacy and Fundamental Rights after Lisbon. Yearbook of European Law, Vol. 27, 2008
53. Shekhawat D. Rule of law crisis deepens in Poland: Fresh Attack on the EU Pieejams: <https://pathforeurope.eu/rule-of-law-crisis-deepens-in-poland-fresh-attack-on-the-eu/>
54. Su J. Current Events. Poland and the EU: Legal Supremacy and Fragmentation. Columbia Undergraduate Law Review, 2021
55. Wohlfahrt C. The Lisbon Case: A Critical Summary. German Law Journal, 2009, 10(8).

Normatīvie akti:

56. Eiropas Savienības Pamattiesību Harta 2012/C 326/02. Pieņemta 07.12.2000. [26.10.2012. red.]
57. Līgums par Eiropas Savienību. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992. [09.05.2008. red.]
58. Līgums par Konstitūciju Eiropai. Parakstīts Romā 29.10.2004. [nav stājies spēkā]
59. Constitution of the Republic of Lithuania [Lietuvas Republikas konstitūcija] Pieejams: https://www.constituteproject.org/constitution/Lithuania_2006.pdf
60. Constitutional act of the Republic of Lithuania on membership of the Republic of Lithuania in the European Union. [Lietuvas Republikas konstitucionālais akts par Lietuvas Republikas dalību Eiropas Savienībā] 2.pants Pieejams: https://www.lrs.lt/upl_files/Lietuvos_pirmininkavimas_ES/dokumentai/CONSTITUTIONAL_ACT.pdf
61. The Constitution of Bulgaria [Bulgārijas konstitūcija] Pieejams: <https://www.parliament.bg/en/const>
62. The Constitution of the Kingdom of the Netherlands [Nīderlandes Karalistes konstitūcija] Pieejams: https://www.legislationline.org/download/id/4824/file/Netherlands_Const_2008_eng.pdf
63. The Constitution of the Republic of Poland [Polijas Republikas konstitūcija] Pieejams: https://www.constituteproject.org/constitution/Poland_1997.pdf
64. The Spanish Constitution [Spānijas konstitūcija] Pieejams: <https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionINGLES.pdf>

ES tiesu prakse:

65. EST 05.12.1963. spriedums lietā 26/62 NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Nederlandse administratie der belastingen
66. EKT 15.07.1964. spriedums lietā 6/64 Flaminio Costa/E.N.E.L
67. EKT 17.12.1970. spriedums lietā 11/70 Internationale Handelsgesellschaft GmbH vs. Einfuhr - und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel
68. EST 15.12.1976 spriedums lietā 35/76 Simmenthal S.p.A. v Italian Minister for Finance
69. EST 09.03.1978. spriedums lietā 106/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA
70. EST 11.01.2000 spriedums lietā C-285/98 Tanja Kreil v Bundesrepublik Deutschland
71. EST 14.10.2004. spriedumu lietā C-36/02 Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH v Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn
72. EST 22.11.2005. spriedums lietā C-144/04 Werner Mangold v Rüdiger Helm
73. EST 19.01.2010. spriedums lietā C-555/07 Seda Küçükdeveci v Swedex GmbH & Co. KG.
74. EST 22.12.2010.spriedums lietā C-208/09 Ilonka Sayn-Wittgenstein v Landeshauptmann von Wien.
75. EST 22.06.2011. spriedums lietā C-399/09 Marie Landtová v Česká správa socialního zabezpečení.
76. EST 26.02.2013. spriedums lietā C-399/11 Stefano Melloni v Ministerio Fiscal
77. EST 07.05.2013.spriedums lietā C-617/10 Åklagaren v Hans Åkerberg Fransson
78. EST 17.07.2014.spriedums lietā C-58/13 Angelo Alberto Torresi and Pierfrancesco Torresi v Consiglio dell'Ordine degli Avvocati di Macerata
79. EST 08.09.2015 spriedums lietā C-105/14 Criminal proceedings against Ivo Taricco and Others
80. EST 19.04.2016. spriedums lietā C-441/14 Dansk Industri (DI) v Sucession Karsten Eigil Rasmussen
81. EST 05.12.2017. spriedums lietā C-42/17 Criminal proceedings against M.A.S. and M.B
82. EST 11.12.2018. gada spriedums lietā C-493/17 Weiss and Others
83. EST 02.03.2021 spriedums lietā C-824/18 A.B. and Others v Krajowa Rada Sądownictwa and Others

ES dalībvalstu nacionālo tiesu prakse:

84. Apvienotās Karalistes 22.01.2014. spriedums lietā HS2.
85. Beļģijas Konstitucionālā tiesa 28.04.2016. spriedumā lietā 62/2016
86. BVerfG 2 BvR 05.05.2020 spriedums 859/15.
87. BVerfG 2 BvR 06.07.2010. spriedums lietā 2661/06
88. BVerfG 2 BvR 30.06.2009. spriedums lietā 2/08
89. BVerfG, 2 BvR 14.01.2014 spriedums lietā 2728/13
90. BVerfGE 2 BvL 29.05.1979. spriedums lietā 52/71 Solange I-Beschluß
91. BVerfGE 2 BvR 07.06.2000. spriedums lietā 1/97
92. BVerfGE 2 BvR 22.10.1986. spriedums lietā 197/83 Solange II
93. BVerfGE 89, 155 12.10.1993. spriedums lietā Maastricht
94. Čehijas konstitucionālās tiesas 26.11.2008 spriedums lietā ÚS 19/08
95. Čehijas Konstitucionālās tiesas 31.01.2012. spriedums lietā Pl. ÚS 5/12: Slovak Pensions
96. Dānijas Konstitucionālās tiesas 06.12.2016 spriedums lietā 15/2014 DI acting for Ajos A/S vs. The estate left by A
97. Itālijas Konstitucionālās tiesas 2018. gada spriedums Nr. 115
98. Itālijas Konstitucionālās tiesas 21.04.1989. spriedums lietā 232/1989
99. Itālijas Konstitucionālās tiesas 23.12.1973. spriedums lietā 183/1973
100. Polijas Konstitucionālā tribunāla 07.10.2021. spriedums lietā K 3/21
101. Polijas Konstitucionālā tribunāla 07.10.2021. spriedums lietā K 1/20
102. Ungārijas Konstitucionālās tiesas lēmums 22/2016

Citi materiāli:

103. Demokrātijas deficīts. Pieejams: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=LEGISSUM:democratic_deficit [aplūkots 22.04.2022]
104. In conversation with Ana Bobic: Disentangling primacy and the rule of law crisis, 2022, Pieejams: <https://revdem.ceu.edu/2022/03/07/in-conversation-with-ana-bobic-disentangling-primacy-and-the-rule-of-law-crisis/> [aplūkots 09.05.2022]
105. Kompetences sadalījums Eiropas Savienībā Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=URISERV:ai0020> [aplūkots 18.04.2022.]

106. Leczykiewicz D.: The 'national identity clause' in the EU Treaty: a blow to supremacy of Union law?Pieejams: <https://ukconstitutionallaw.org/2012/06/21/dorota-leczykiewicz-the-national-identity-clause-in-the-eu-treaty-a-blow-to-supremacy-of-union-law/> [aplūkots 23.04.2022]
107. Polijas Konstitucionālā tiesas sprieduma rezonanse Eiropas Savienības tiesiskajā telpā: iznācis jaunais "Jurista Vārda" laidiens.Pieejams: <https://juristavards.lv/zinas/279943-polijas-konstitucionala-tiesas-sprieduma-rezonanse-eiropas-savienibas-tiesiskaja-telpa-iznacis-jauna/> [aplūkots 18.04.2022]
108. Poll: Veto will not take Poles out of the EU.Pieejams: <https://www.rp.pl/swiat/art8752181-sondaz-weto-nie-wyprowadzi-polakow-z-unii> [aplūkots 25.04.2022.]
109. Supremacy Scorned? A high-level podcast on the supremacy of EU law after three ultra-vires judgments.Pieejams: <https://www.universiteitleiden.nl/en/news/2021/05/supremacy-scorned-a-high-level-podcast-on-the-supremacy-of-eu-law-after-three-ultra-vires-judgments> [aplūkots 19.04.2022]

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs “Konstitucionālās tiesas tiesības neatzīt Eiropas Savienības tiesību pārākuma principu” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ / Anete Piļka 2022. gada ____.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai:

Vadītājs: _____ / Doc., Dr. iur. Edmunds Broks

Recenzents: _____ //

Darbs iesniegts Starptautisko un Eiropas tiesību zinātņu katedrā 2022. gada

_____.

Metodiķe: _____ / Ilze Leonoviča

Bakalaura darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē 2022. gada

_____.

Un novērtēts ar atzīmi _____ Komisijas sekretāre _____ /